

Back-pakket Leerling is overleden

Richtlijnen voor leerkrachten wanneer
een leerling plots overlijdt na een ongeval.

RONDPUNT

JE BONDGENOOT NA EEN
VERKEERSONGEVAL

Back-pakket Leerling is overleden

Richtlijnen voor leerkrachten wanneer een leerling plots overlijdt.

Copyright © 2020 Rondpunt vzw

Auteur: Marijke Janssenswillen

Redactie en vormgeving: Teun van den Neste

Met dank aan: Ilse Van De Walle en Ann De Bruyn

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Over Rondpunt vzw

In Vlaanderen vallen jaarlijks ongeveer 30.000 verkeersslachtoffers. Rondpunt vzw ijvert voor een goede opvang van alle (in)direct betrokkenen bij een verkeersongeval en sensibiliseert voor een veiliger verkeer.

Slachtoffers, naasten, nabestaanden, veroorzakers en professionals kunnen bij Rondpunt terecht met al hun grote én ook kleine zorgen.

Daarnaast investeert Rondpunt in betere kansen voor alle betrokkenen door middel van beleidsbeïnvloeding en het opzetten van participatieprojecten op vlak van re-integratie naar werk, sport en vrije tijd.

Rondpunt werkt altijd samen, nooit alleen.

Contact

Ook als professional kan je bij ons terecht. We helpen jou graag in je ondersteuning van alle betrokkenen bij een verkeersongeval.

Rondpunt vzw
Uitbreidingstraat 518 bus 2.01
2600 Berchem

03 205 74 80
info@rondpunt.be

Woord vooraf

Wanneer een leerling of leerkracht van de school overlijdt bij een verkeersongeval, is de hele school indirect mee betrokken. Hiermee omgaan is niet altijd vanzelfsprekend en elke situatie is anders, waardoor gezond verstand en vaak ook improvisatie vereist is. Bovendien verwerkt elk kind of elke jongere de gebeurtenis op een andere manier.

Dit Back-pakket biedt op een laagdrempelige manier ondersteuning over wat jij als leerkracht kan doen als een (familielid van een) leerling of een leerkracht plots overlijdt. Het is geen gedetailleerd protocol, maar biedt een houvast met enkele richtlijnen. Volg dus je gevoel en toets deze handvaten aan de werkelijkheid. Je hoeft niet met de hele klas te werken, sommige kinderen of jongeren hebben meer steun nodig dan anderen en vragen een individuele aanpak. Hou er als leerkracht rekening mee dat je niet alleen staat, en de rol van professionele hulpverlener niet hoeft te vervullen. Een oprecht gebaar van zorg kan al heel waardevol zijn.

We raden je aan om eerst het hoofdstuk 'Hoe gebruik je dit Back-pakket' te lezen om meer te weten te komen over de opbouw van dit document. De richtlijnen vertrekken vanuit de situatie van een verkeersongeval, maar kunnen ook steun bieden in andere situaties.

De inhoud van het Back-pakket is geïnspireerd op de boeken 'Mijn troostende ik' en 'De rouwende school' van Riet J.M. Fiddelaers-Jaspers.

Aarzel niet om bij vragen contact op te nemen met Rondpunt via 03 205 74 80 of via hulpvraag@rondpunt.be. We wensen jou en de hele school veel sterkte en steun toe.

Het Rondpuntteam

Hoe gebruik je dit Back-pakket?

Dit Back-pakket kan je op twee manieren gebruiken.

Je kan ervoor kiezen om **bij het begin te starten en in de voorgestelde volgorde verder te lezen**. Zo kom je eerst enkele tips tegen om een noodplan op te stellen voor een schokkende gebeurtenis. Daarna volgt een praktisch onderdeel met concrete acties indien een leerling (of leerkracht) overlijdt in een verkeersongeval. Vervolgens is er een inhoudelijk deel, waarin bepaalde thema's zoals slechtnieuwsmelding en verwerking uitgediept worden. Tot slot lees je waar je terecht kan voor ondersteuning en ontdek je werkvormen waar je in de klas mee aan de slag kan.

Maar je kan ook beslissen om **enkel de hoofdstukken die voor jou interessant zijn te lezen**. Elk hoofdstuk beantwoordt namelijk een vraag die je mogelijk zal hebben wanneer je school geconfronteerd wordt met een dodelijk verkeersongeval. De inhoudstafel laat je toe om aan de hand van deze vragen snel meer informatie terug te vinden. Daarnaast bevat het Back-pakket klikbare links zodat je bijvoorbeeld bij een praktisch handvat kan springen naar de inhoudelijke verdieping.

Heb je na het lezen van dit Back-pakket nog vragen? Neem dan zeker contact op met Rondpunt vzw via 03 205 74 80 of via info@rondpunt.be.

Inhoud

Woord vooraf	3
--------------------	---

Hoe gebruik je dit Back-pakket?	3
---------------------------------------	---

PRAKTISCH

Vooraf	8
--------------	---

1. De eerste momenten na het ongeval	9
--	---

1.1 Wat doe je wanneer er een melding binnenkomt dat iemand overleden is?	9
---	---

1.2 Wat bij een ernstig ongeval binnen de schoolcontext?	10
--	----

1.3 Wat bij een sterfgeval tijdens een weekend of schoolvakantie?	10
---	----

1.4 Welke organisatorische aanpassingen zijn nodig?	12
---	----

1.5 Hoe informeer je de betrokkenen?	13
--	----

1.5.1 Hoe pak je de communicatie naar de ouder(s) van de betrokken leerling aan?	13
--	----

1.5.2 Hoe informeer je het aanwezige personeel?	15
---	----

1.5.3 Hoe meld je het nieuws aan (plus)broers en -zussen, neven en nichten, hechte vriend(inn)en van de leerling?	16
---	----

1.5.4 Hoe breng je de overige leerlingen op de hoogte van het nieuws?	17
---	----

1.5.5 Hoe pak je de communicatie naar overige ouders aan?	18
---	----

1.5.6 Hoe sta je de pers te woord?	19
--	----

1.5.6.1 Wat kan je doen als je niet akkoord gaat met het verschenen artikel?	19
--	----

1.5.7 Wat als er foutieve informatie circuleert?	20
--	----

1.6 Hoe organiseer je een goede opvang van leerlingen?	20
--	----

1.6.1 Leidraad voor de eerste opvang	21
--	----

2. Dagen tussen het overlijden en de afscheidsplichtigheid	22
--	----

2.1 Hoe kan er een rouwhoek/herdenkingsplek gemaakt worden op de school?	22
--	----

2.2 Hoe kan er afscheid genomen worden van de overleden persoon? (Laatste groet)	22
--	----

2.3 Wat doe je in aanloop naar de afscheidsplechtigheid?	23
2.3.1 Concrete acties in aanloop naar de afscheidsplechtigheid	24
2.3.2 Hoe bereid je de leerlingen voor op de afscheidsplechtigheid?	24
2.3.3 Hoe pak je het de dag van de afscheidsplechtigheid zelf aan?.....	25
2.4 Wat als de ouders ervoor kiezen om de urne thuis te bewaren?	25
2.5 Hoe organiseer je een afscheids- of herdenkingsdienst op school?	25
2.6 Hoe kan je de terugkeer naar school van dichte betrokkenen van de overleden leerling organiseren?.....	26

3. Eerste weken na de afscheidsplechtigheid

3.1 Hoe kan je nazorg bieden?	27
-------------------------------------	----

4. Langere periode na het overlijden en de afscheidsplechtigheid

4.1 Op welke momenten ('speciale' dagen) kan je iets doen?.....	28
---	----

4.2 Hoe rond je alles administratief af?	28
--	----

INHOUDELIJK

5. Hoe meld je het slechte nieuws?

6. Wat indien een groot aantal betrokkenen van de school getuige was van het ongeval?.....

7. Welke informatie deel je best met leerlingen en welke niet?

7.1 Wat moet de jongere weten?	31
--------------------------------------	----

7.2 Wat kan de jongere weten?.....	32
------------------------------------	----

7.3 Wat wil de jongere weten?.....	32
------------------------------------	----

8. Hoe ziet de afscheidsplechtigheid in andere culturen eruit?

8.1 Joodse afscheidsplechtigheden.....	33
--	----

8.2 Hindoestaanse afscheidsplechtigheden	33
--	----

8.3 Afscheidsplechtigheden van Surinaamse creolen	33
---	----

8.4 Islamitische afscheidsplechtigheden	34
8.5 Christelijke godsdiensten.....	34
8.6 De rol van voedsel	34
8.7 Geraadpleegde bronnen en enkele boekensuggesties	34
9. Op welke manier kunnen leerlingen een bijdrage leveren aan de afscheid- of herdenkingsplechtigheid?	35
10. Hoe gaan jongeren om met de dood?.....	35
10.1 Wat is de rol van peers/vrienden in een verwerkingsproces?	36
11. Hoe kan je leerlingen goed opvangen?.....	37
11.1 Hoe ondersteun je een rouwende jongere?	37
11.2 Wat kan ik specifiek als leerkracht doen voor een rouwende leerling?.....	39
11.2.1 Welke verwachtingen mag ik stellen aan de rouwende leerling?.....	39
11.3 Do's en don'ts in het omgaan met rouwende leerlingen	40
11.3.1 De do's	40
11.3.2 De dont's	41
11.4 Vanaf wanneer moet je je zorgen beginnen maken?.....	42
11.5 Hoe kan je leerkrachten en leidinggevenden goed opvangen?.....	42
12. Welke externe instanties/professionals kunnen hulp bieden?.....	43
12.1 Welke externe instantie kan je als school aanspreken?.....	43
12.2 Waar kan een leerling of leerkracht individueel terecht voor ondersteuning?.....	45
13. Hoe kan je er in de les of in de klas mee aan de slag gaan?	49
14. Voorbeeldbrieven.....	51
14.1 Melding overlijden.....	51
14.2 Informatie over afscheidsplechtigheid	52
15. Geraadpleegde websites en literatuur	53

PRAKTISCH

Vooraf

De Vlaamse overheid verwacht dat elke school over een actueel noodplan beschikt. Je vindt informatie over noodplanning en wat te doen bij een noodsituatie via:

- www.onderwijs.vlaanderen.be/noodplanning-scholen-en-internaten-be-reid-je-voor-op-een-noodsituatie
- www.pro.g-o.be/crisis-op-school/crisisscenarios/ernstig-ongeval/toelich-ting-nauw-betrokkenen
- www.kuleuven.be/thomas/page/rouwen-op-school

Je kan ook ondersteuning vragen bij het CLB of diensten zoals slachtofferhulp van CAW om een handleiding met aandachtspunten op te stellen wanneer een leerling betrokken raakt in een ongeval.

Wanneer de interne bibliotheek uitgebreid wordt, kan er gekeken worden om boeken en films rond rouw, emoties, schokkende gebeurtenissen, enz. aan te schaffen. Zorg er daarnaast voor dat de bibliotheek beschikt over vakliteratuur met achtergrondinformatie voor leerkrachten en het schoolpersoneel.

Bij een ramp of ernstige gebeurtenis kan Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis ingeschakeld worden voor psychosociale ondersteuning. Het is aangewezen om duidelijke afspraken te maken met het gemeentebestuur over de soort situaties waarin het Rode kruis en DSI ingeschakeld worden. Ook kan verduidelijkt worden wie welke stappen neemt om deze procedure te starten.

1. De eerste momenten na het ongeval

1.1 Wat doe je wanneer er een melding binnenkomt dat iemand overleden is?

- **Tracht in eerste instantie zo veel mogelijk informatie te verzamelen om de ernst en omvang van de gebeurtenis in te schatten.**
 - Verifieer het verhaal indien het bericht niet van de ouders komt: Is er werkelijk sprake van een overlijden? Is het bericht wel juist?
 - Ga op zoek naar extra informatie. Zo vermijd je sensatie en geruchten.
 - Informeer naar wie, wat, waar en hoe het gebeurd is
 - Breng de reeds opgestarte hulpverlening in kaart
- **Sta stil bij de gezinssituatie van de betrokkene. Is er sprake van een nieuw samengesteld gezin? Op welke leerlingen/personeelsleden van de school heeft dit bericht een directe impact?**
- **Beslis welke interne of externe hulp je inroept.**
- **Verdeel onderstaande taken onder het team:**
 - **contacten met ouders van betrokken leerling**
 - **informerende van de betrokkenen**
 - **organisatorische aanpassingen**
 - **opvang van leerlingen en leerkrachten**
 - **regelingen in verband met rouwbezoek en uitvaart**
 - administratieve afhandeling. Bijvoorbeeld het bijhouden van een logboek: acties die worden ondernomen noteren en het uur en dag erbij vermelden.
 - **nazorg van de betrokkenen**

TIPS bij de taakverdeling

Mogelijk werden er in de school afspraken gemaakt over wie welke taken zou opnemen wanneer een crisissituatie zich voordoet. Op het moment dat een schokkende gebeurtenis de school treft, is het belangrijk om naar ieders sterktes te kijken: wie kan wat aan?

Maak afspraken over de interne en externe communicatie en duid een woordvoerder aan. Stel ook een eindverantwoordelijke aan. Deze persoon stemt de activiteiten van verschillende mensen op elkaar af. Dit is extra belangrijk wanneer er externe instanties worden ingeschakeld. Deze hebben namelijk een eigen manier van werken, die misschien niet altijd strookt met het beleid van de school.

Zorg ervoor dat het voor iedereen transparant is wie wat op zich neemt.

1.2 Wat bij een ernstig ongeval binnen de schoolcontext?

- **Verwittig de hulpdiensten en je directie.**
- **Mogelijk wordt er een samenwerking opgestart tussen slachtofferbejegening van de politie, Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis en slachtofferhulp van CAW.** Deze diensten staan in voor het opvangen van getroffenen, en het inlichten en ondersteunen van betrokkenen. Indien deze samenwerking niet wordt opgestart, brengt de directie samen met een slachtofferbejegenaar van de politie de ouders (en eventueel andere familieleden) op de hoogte.
- **Zorg dat je voldoende geïnformeerd bent over de omstandigheden en noteer:**
 - Wie verwittigde de hulpdiensten?
 - Welke hulpdiensten kwamen ter plaatse?
 - Naar welk ziekenhuis werd de leerling gebracht?
 - Welke leerkracht ging mee naar het ziekenhuis?
- **Voorzie opvang voor de leerlingen die getuige waren.**
- **Voorzie begeleiding terug naar de school voor de leerlingen en leerkrachten ter plaatse als het overlijden zich voordeed buiten de school.**
- **Controleer of iedereen nog aanwezig is op school.** Wanneer een ongeval gebeurde tijdens een uitstap, is het mogelijk dat leerlingen in de chaos van het moment achtergebleven of weggelopen zijn.

1.3 Wat bij een sterfgeval tijdens een weekend of schoolvakantie?

- **Tracht in eerste instantie zo veel mogelijk informatie te verzamelen om de ernst en omvang van de gebeurtenis in te schatten.**
 - Verifieer het verhaal indien het bericht niet van de ouders komt: Is er werkelijk sprake van een overlijden? Is het bericht wel juist?
 - Ga op zoek naar extra informatie. Zo vermijd je sensatie en geruchten.
 - Informeer naar wie, wat, waar en hoe het gebeurd is
 - Breng de reeds opgestarte hulpverlening in kaart
- **Sta stil bij de gezinssituatie van de betrokkene.** Is er sprake van een nieuw samengesteld gezin? Op welke leerlingen/personeelsleden van de school heeft dit bericht een directe impact?
- **Beslis welke interne of externe hulp je inroept.**

- **Verdeel onderstaande taken onder het team:**
 - [contacten met ouders van betrokken leerling](#)
 - [informereren van de betrokkenen](#)

TIP bij het informeren van betrokkenen

Wanneer de leerlingen en leerkrachten niet op school zijn wegens vakantie of een weekend, kan je hen via een e-mail op de hoogte brengen van het nieuws. Voeg de gegevens van een of meerdere contactpersonen toe zodat er contact opgenomen kan worden bij vragen. Ook kan er een e-mail gestuurd worden om de leerlingen uit te nodigen voor de afscheidsplechtigheid. Na dit moment kan er opvang op school mogelijk gemaakt worden.

- [organisatorische aanpassingen](#)
- [opvang van leerlingen en leerkrachten](#)
- [regelingen in verband met rouwbezoek en uitvaart](#)
- administratieve afhandeling. Bijvoorbeeld het bijhouden van een logboek: acties die worden ondernomen noteren en het uur en dag erbij vermelden.
- [nazorg van de betrokkenen](#)

TIPS bij de taakverdeling

Mogelijk werden er in de school afspraken gemaakt over wie welke taken zou opnemen wanneer een crisissituatie zich voordoet. Op het moment dat een schokkende gebeurtenis de school treft, is het belangrijk om naar ieders sterktes te kijken: wie kan wat aan?

Maak afspraken over de interne en externe communicatie en duid een woordvoerder aan. Stel ook een eindverantwoordelijke aan. Deze persoon stemt de activiteiten van verschillende mensen op elkaar af. Dit is extra belangrijk wanneer er externe instanties worden ingeschakeld. Deze hebben namelijk een eigen manier van werken, die misschien niet altijd strookt met het beleid van de school.

Zorg er voor dat het voor iedereen transparant is wie wat op zich neemt.

1.4 Welke organisatorische aanpassingen zijn nodig?

- **Check of je informatie of foto's van jullie website of sociale mediakanalen moet verwijderen.** De pers kan foto's of informatie gebruiken in hun berichtgeving. Het kan raadzaam zijn om jullie website preventief offline te zetten. Neem hiervoor contact op met de website-bouwer.
- **Bekijk welke roosterwijzigingen nodig zijn** om bijvoorbeeld een bepaalde leerkracht vrij te stellen.
- **Stel een rustige ruimte ter beschikking voor wie behoefte heeft om met elkaar te praten of bij elkaar te zijn.** Dit biedt een zekere mate van bescherming en privacy, geeft ruimte voor emoties en voor persoonlijke aandacht. Andere leerlingen worden zo niet geconfronteerd op mogelijke heftige emotionele reacties. Zo verklein je de kans op een ongewenst sneeuw-baleffect bij leerlingen die de overledene nauwelijks kennen. Leg op voorhand vast hoe lang deze ruimte beschikbaar blijft. Meer informatie kan je vinden in [Hoe kan er een rouwhoek/herdenkingsplek gemaakt worden op de school?](#)
- **Bekijk welke activiteiten de komende dagen op school gepland zijn en beslis welke activiteiten geannuleerd moeten worden of in aangepaste vorm door kunnen gaan:** klassenraad, oudercontact, uitstap, sportdag, diploma-uitreiking, feest, enz.
- **Je kan de leerlingen de mogelijkheid bieden om ook buiten schooltijd met elkaar contact te hebben.** Zo kan je de school 's avonds of in het weekend enkele uren openstellen. Wanneer het ongeval in een schoolvakantie plaatsvond, kan dit ook overdag op bepaalde momenten. Leerlingen stellen dit vaak enorm op prijs en maken er dankbaar gebruik van. Let wel: dit dient zeker onder supervisie van een bevoegde volwassene te gebeuren.
- **Installeer een telefoonpermanentie.** Bekijk hoe je dit organisatorisch kan aanpakken.
- **Pas de administratie aan** (klaslijst, facturen blokkeren, zorg dat er geen post meer op naam van de overleden leerling naar de ouders gestuurd wordt, enz.). Verwittig ook andere personen en instanties die briefwisseling onderhouden met de ouders. Het is erg confronterend voor ouders wanneer zij nog communicatie op naam van de leerling ontvangen.
- **Bekijk hoe de lessen op de dag van de uitvaart zullen verlopen.** Wie gaat er naar de afscheidssplechtigheid (leerlingen, leerkrachten)? Hiervoor zijn roosterwijzigingen of verving nodig.
- **Als er een herdenkingsdienst wordt gehouden op school,** vergeet dit organisatorische regelingen rond lessen, het organiseren van een ruimte en het informeren van leerlingen.

1.5 Hoe informeer je de betrokkenen?

Je bekijkt wie in welke volgorde ingelicht moet worden en op welke wijze: persoonlijk, per telefoon, per brief, via de website of het digitaal schoolplatform.

Spreek duidelijk af hoelang je wacht om de informatie algemeen te verspreiden. Het is aangegeven om niet onmiddellijk iedereen in te lichten. Neem kort de tijd om te plannen en te organiseren zodat de communicatie vlot verloopt. Tracht echter zo snel mogelijk de leerlingen en ouders op de hoogte te brengen, bij voorkeur voor de eerste berichten in de media verschijnen.

Mogelijke doelgroepen:

- [Ouders van de betrokken leerling](#)
- [Aanwezige personeelsleden](#)
- [Directe betrokkenen: zus\(sen\)/broer\(s\)/neven/nichten/beste vriend\(en\) en klasgenoten](#)
- Afwezige personeelsleden. Breng hen telefonisch op de hoogte.
- [Aanwezige leerlingen](#)
- Afwezige leerlingen (excursie, schoolreis, stage, ziekte, enz.). Breng hen telefonisch op de hoogte. Eventueel geef je de boodschap door aan de ouders of verantwoordelijken van de afwezige leerlingen, zodat zij deze kunnen overbrengen naar de leerling.
- [Ouders van leerlingen](#)

Een open en duidelijke communicatie naar de verschillende (doel)groepen over wat er gebeurd is en de reeds ondernomen acties creëert een veilige sfeer. Ook vermijd je zo dat er foutieve informatie gaat circuleren. Je kan steun vinden in het onderdeel [Hoe meld je het slechte nieuws?](#)

1.5.1 Hoe pak je de communicatie naar de ouder(s) van de betrokken leerling aan?

- **Het heeft de voorkeur om één vaste contactpersoon aan te stellen die communiceert met de betrokken ouders.** Het kan logisch lijken om de klastitularis hiervoor aan te stellen, maar het is aangewezen om iemand aan te duiden die wat verder van de gebeurtenis af staat. De klastitularis kan eventueel de opvang van de klas voorzien. Het is bij de verdeling van de taken belangrijk om naar de sterktes van de personeelsleden te kijken.
- **Indien de ouders niet zelf de melding hebben gedaan, neemt de contactpersoon contact op met de ouders.**
- **De contactpersoon maakt zichzelf kenbaar als vast aanspreekpersoon en betuigt zijn medeleven vanuit de school.**
- **De contactpersoon luistert naar de wensen en vragen van de ouders en stelt een huisbezoek voor.** Het is aangewezen dat de schooldirecteur samen met de contactpersoon mee gaat. Indien de ouder(s) hier nood aan hebben, staan in het eerste telefoongesprek en het

bezoek de gevoelens centraal. Sommigen hebben hier geen nood aan en willen vooral de praktische zaken met school regelen.

- **Het is aangewezen om, indien mogelijk, enkel de noodzakelijke praktische afspraken te bespreken:**
 - Communicatie met en opvang van eventuele andere kinderen/familieleden op school. Wie vertelt wat, wanneer en aan wie? Eventueel kan schoolvervoer geregeld worden voor de andere kinderen binnen het gezin.
 - Welke informatie wordt gecommuniceerd aan de verschillende doelgroepen (schoolpersoneel, direct betrokkenen, overige leerlingen, ouders, enz.)?
 - Waarin kan de school de ouders reeds bijstaan?
 - Wanneer neemt de contactpersoon opnieuw contact op?
- **Afhankelijk van de wensen van de ouders kunnen in een tweede bezoek andere praktische zaken besproken worden:**
 - Bezoekmogelijkheden van leerlingen
 - Het plaatsen van een rouwadvertentie
 - Het afscheid nemen van de overleden leerling (Zie ook [Hoe kan er afscheid genomen worden van de overleden persoon?](#))
 - [Bijdragen aan de uitvaart](#)
 - Afscheidsdienst op school indien gewenst

TIP in het contact met ouders

Houd er rekening mee dat ouders een zeer zware periode doormaken. Ze moeten veel beslissingen op korte tijd nemen terwijl ze volop in hun verdriet zitten. Tijdens het organiseren van de plechtigheid kan het gebeuren dat ouders op alles 'ja' zeggen omdat ze niet helder kunnen denken en de energie niet hebben om zelf beslissingen te nemen. Vertel de ouders dat je dit beseft en dat je ze bedenktijd geeft voor je voorstellen. Zeg duidelijk dat ze 'nee' mogen zeggen om later spijt te voorkomen.

1.5.2 Hoe informeer je het aanwezige personeel?

- **Geef na afstemming met de ouders van de betrokken leerling zo veel mogelijk feiten.** Indien nodig en mogelijk stem je ook af met politie om te vermijden dat er meteen een schuldige wordt aangewezen zonder dat dit vaststaat. Soms zijn feiten nog niet duidelijk en moet er vermeden worden dat onbekende feiten ingevuld worden vanuit bedenkingen of emoties.
- **Verlies je niet in details, maar geef duidelijke instructies.**
- **Laat het nieuws doordringen.**
- **Geef mee wie welke taken op zich neemt.** Het kan interessant zijn om dit in een overzicht op te nemen en (op papier) mee te geven aan het personeel.
- **Vraag aan het personeel om zelf niet in contact te treden met de pers,** maar steeds door te verwijzen naar de aangeduide woordvoerder.
- **Maak afspraken over wie welke groep leerlingen inlicht:** waar, wanneer en door wie (klastitularis/leerlingbegeleider/graadcoördinator/enz.). Maak duidelijk dat bedenkingen welkom zijn zodat teamleden durven aangeven dat ze het moeilijk vinden om het nieuws over te brengen.
- **Geef mee wanneer een nieuwe briefing voor het personeel is gepland,** eventueel i.s.m. deskundigen.
- **Bied de mogelijkheid om vragen te stellen en geef ruimte aan emoties.**
- **Benadruk het belang om goed voor elkaar te zorgen binnen het schoolteam.**

TIP bij het informeren van personeel

Het kan handig zijn om dagelijkse briefings vast te leggen. In deze briefings kan er nieuwe informatie meegegeven worden, kunnen er aanpassingen in de opvang doorgevoerd worden en kunnen er vragen beantwoord worden. Een duidelijke aansturing van deze briefing is belangrijk. Vergeet niet om de afwezige personeelsleden op de hoogte te brengen van de informatie die gedeeld wordt in deze briefings.

1.5.3 Hoe meld je het nieuws aan (plus)broers en -zussen, neven en nichten, hechte vriend(inn)en van de leerling?

- **Laat de melding aan de directe betrokkenen apart en in een rustige ruimte doorgaan.** Zorg ervoor dat het nieuws gemeld wordt door een vertrouwd persoon. Dit kan de klastitularis, de leerlingbegeleider of een directielid zijn.
- **Geef de feiten weer op basis van wat er afgestemd is met de ouders:** wie, wat, waar, wanneer en hoe. Verlies je niet in details.
- **Laat het nieuws doordringen.**
- **Spreek af wat het verdere verloop van de dag/opvang zal zijn,** afhankelijk van wat er is afgestemd met de familie en wat de directe betrokkenen zelf wensen.
- **Zorg voor vervoer naar huis,** indien de directe betrokkenen dit wensen en in afstemming met de ouders.
- **Geef ruimte aan emotionele reacties en spreek af bij wie ze terecht kunnen.**

TIP bij het melden

Je kan steun vinden in het onderdeel [Hoe meld je het slechte nieuws?](#)

1.5.4 Hoe breng je de overige leerlingen op de hoogte van het nieuws?

- **Tracht zo snel mogelijk informatie te geven aan de leerlingen**, zodat zij op de hoogte zijn voor de eerste berichten in de media verschijnen. In tijden van smartphones en sociale media gaat een bericht snel de ronde. Het is aangewezen om het nieuws in de klas te brengen en niet aan alle leerlingen tegelijk in een aula.
- **Het slechte nieuws wordt best meegedeeld door een personeelslid of leerkracht waar de leerlingen vertrouwd mee zijn.** De klastitularis, een andere leerkracht of een directielid kan ondersteunen door mee te gaan naar de klas en tips te geven. Als de situatie te moeilijk is, kan een andere leerkracht de mededeling overnemen. Je mag zeker emoties tonen, maar zorg dat deze onder controle zijn. Het is belangrijk dat je zelf niet overspoeld wordt door emoties. Transparantie van je eigen emoties kan de leerlingen laten inzien dat hun emoties oké zijn en dat ze er niet de enige zijn met deze emoties. Het is aangewezen dat iemand het overzicht behoudt richting geeft. Je hoeft zeker niet iedere leerling individueel te troosten. De jongeren kunnen elkaar troosten. Tranen zijn een goede manier om het verdriet te uiten. Het is niet erg als leerlingen enige tijd stil blijven. Als de stilte moeilijk begint te worden, kan je de stilte doorbreken: "Jullie zijn er stil van. Het is een enorme schok, ook voor mij. Je kan met degene die naast je zit even praten over wat dit nieuws met jou doet." Om de leerlingen te beschermen is het soms nodig om de emoties te begrenzen, zonder ze te onderdrukken.
- **Eventueel kan je de groep splitsen wanneer er verschillende behoeften zijn.** Voorzie een rouwhoek/herdenkingsplek waar leerlingen zich kunnen afzonderen, indien gewenst. Meer informatie hoe je dit in kan richten vind je in het onderdeel [Hoe kan er een rouwhoek/herdenkingsplek gemaakt worden op de school?](#)

TIP bij het op de hoogte brengen van leerlingen

Lees meer in het onderdeel [Hoe meld je het slechte nieuws?](#) en [Welke informatie deel je best met leerlingen en welke niet?](#)

Je kan hulp vragen aan slachtofferhulp van CAW. De hulpverleners kunnen, indien nodig, de leerkrachten, directie, CLB coachen door in de school een gesprek te organiseren waar vragen kunnen gesteld worden rond verwerking, opvang leerlingen, enz. Ook na de begrafenis kan er nog steeds contact opgenomen worden met slachtofferhulp van CAW ter ondersteuning. Ook individuele leerkrachten, leerlingen of ouders kunnen voor individuele ondersteuning doorverwezen worden naar slachtofferhulp van CAW.

1.5.5 Hoe pak je de communicatie naar overige ouders aan?

- **Vraag aan de ouders van de overledene of ze dit wensen en hoe ze dit willen.**
- **Informeert ouders via een brief over:**
 - De gebeurtenis
 - Organisatorische aanpassingen (aanpassing lessenrooster, enz.)
 - De zorg voor de leerlingen op school
 - Contactpersonen op school
 - Regels over aanwezigheid
 - Rouwbezoek en aanwezigheid bij de uitvaart
 - Eventuele afscheidsdienst op school
 - Nazorg voor de leerlingen
 - Hulpaanbod interne en [externe instanties](#)

TIP bij de communicatie naar overige ouders

Geef ouders informatie over het verwerkingsproces bij jongeren en hoe dit per jongere kan verschillen. Je vindt meer informatie in [Hoe gaan jongeren om met de dood?](#) en [Hoe ondersteun je een rouwende jongere?](#)

1.5.6 Hoe sta je de pers te woord?

Vraag eerst toestemming aan de betrokken personen voor je informatie doorgeeft. Pleeg overleg met politie- en/of justitiediensten.

- **Zorg dat één iemand verantwoordelijk is voor de communicatie met de pers.**
 - Deze woordvoerder kan steeds de media te woord staan en zich daar op voorbereiden. Bij voorkeur is deze persoon emotioneel niet te veel betrokken bij de gebeurtenis. Geef aan personeel en leerlingen mee dat enkel de woordvoerder in contact treedt met de pers.
 - Sommige onderwijskoepels hebben een perswoordvoerder ter beschikking die in een crisissituatie het contact met media op zich kan nemen.
 - Je kan journalisten ook doorverwijzen naar de perswoordvoerder van de politie en justitie.
- **Maak afspraken over het al dan niet ontvangen van de pers. Je bent niet verplicht om de pers toe te laten of journalisten te woord te staan.**
- **Wanneer je besluit om de pers te woord te staan, bereid je dit goed voor:**
 - Soms tonen meerdere journalisten belangstelling. Je kan een plaats en moment afspreken om ze samen te woord te staan. Zo vermijd je het verhaal steeds opnieuw te moeten doen, en verhinder je dat er steeds nieuwe vragen kunnen worden gesteld.
 - Pleeg hiervoor steeds overleg met politiediensten.
 - Waar zal je de pers ontvangen (speelplaats, bureau van directie, vergaderzaal, enz.)?
 - Wat wil je meedelen? Wat niet?
 - Weet dat je niet alle vragen van journalisten hoeft te beantwoorden. Herhaal tijdens het interview gerust zaken waar jij zelf de nadruk op wil leggen. Je mag een journalist ook tegenspreken. Probeer nooit in te gaan op insinuaties.
 - Bepaal hoeveel tijd je wil besteden aan het interview.
 - Vraag indien mogelijk om het artikel zelf eerst te lezen alvorens het gepubliceerd wordt.
- **Je vindt meer informatie via www.slachtofferzorg.be/praten-met-media.**

1.5.6.1 Wat kan je doen als je niet akkoord gaat met het verschenen artikel?

- **Vraag een rechtzetting bij de betrokken journalist**
- **Vraag een rechtzetting bij de hoofdredacteur door een aangetekende brief te zenden**
- **Je kan een klacht indienen bij de Raad voor de Journalistiek.** Meer informatie vind je via www.rondpunt.be/ik-ben-slachtoffer/verder-na-het-ongeval/contact-met-de-pers.

1.5.7 Wat als er foutieve informatie circuleert?

Je hebt er helaas geen volledige controle over, maar wees wel aandachtig voor wat er circuleert in de wandelgangen en wat leerlingen en leerkrachten posten op sociale media. Via deze kanalen kan je signalen opvangen en zien wat er echt leeft. Hou er rekening mee dat berichten (op sociale media) gevoelig kunnen liggen bij verschillende partijen. **Reageer wanneer je foute berichtgeving opmerkt. Je kan met de leerkrachten/leerlingen hierover een gesprek aangaan.** Vraag hen om zorgvuldig te zijn met uitspraken over de gebeurtenis via sociale media, bijvoorbeeld het aanduiden van schuld.

1.6 Hoe organiseer je een goede opvang van leerlingen?

Zorg ervoor dat de leerlingen die getuige zijn niet op de plaats van het ongeval blijven, maar op school worden opgevangen. Controleer of iedereen op school aanwezig is en of er geen leerlingen zijn achtergebleven. Zorg voor een plek waar leerlingen en leerkrachten die getuige waren, terecht kunnen. Zorg dat zij wat kunnen drinken en bied een luisterend oor. Dit werkt kalmerend. Een aantal leerkrachten kunnen de opvang voorzien, mogelijk bijgestaan door iemand van het CLB of de leerlingbegeleider.

Stel een lokaal ter beschikking voor (groeps)gesprekken en bezinningsmomenten in de loop van de rouwperiode. Deze ruimte wordt best niet voor iets anders gebruikt en staat symbool voor de lege plaats op school. Meer informatie vind je onder [Hoe kan er een rouwhoek/herdenkingsplek gemaakt worden op de school?](#)

Houd er rekening mee dat het overlijden een impact heeft op heel veel mensen. Je denkt misschien in eerste instantie aan de voor de hand liggende dichte betrokkenen. Het is belangrijk om iedereen de kans te geven op ondersteuning. Wees niet (te) kritisch wanneer een jongere uit een onverwachte hoek zich aanmeldt. Mogelijk woont deze leerling bij het slachtoffer in de buurt of heeft hij of zij iets gelijkaardigs meegemaakt in zijn omgeving. Geef ook hen de kans om aan te sluiten bij de laatste groet, afscheids- en/of herdenkingsplechtigheid. Zo zorg je dat geen enkele jongere in de kou blijft staan.

1.6.1 Leidraad voor de eerste opvang

De ONVEE-principes kunnen een leidraad zijn in de eerste opvang van leerlingen en personeel: Onmiddellijkheid, Nabijheid, Verwachtingen, Eenvoud en Eenheid/Eenduidigheid.

Onmiddellijkheid

Het is belangrijk dat de leerlingen en leerkrachten de eerste ogenblikken na een verkeersongeval goed opgevangen worden. Door onmiddellijk te voorzien in deze opvang, verhoog je de kans op een vlotter herstel.

Nabijheid

Leerlingen en leerkrachten kunnen erg veel steun ondervinden van contact en samenzijn met elkaar. Mensen die hetzelfde meegemaakt hebben, zijn soms de beste psychologen voor elkaar.

Verwachtingen

Werk vanuit de verwachting dat leerlingen en leerkrachten 'normaal reageren op een abnormale gebeurtenis' en vanuit de verwachting dat ze met hun eigen veerkracht en de hulp van klasgenoten, collega's, familie en vrienden het verwerkingsproces kunnen doorlopen. Verstrek informatie aan de leerlingen en leerkrachten over wat ze de komende dagen of periode kunnen verwachten (lichamelijke en mentale reacties op de crisis, wijze van ondersteuning).

Eenvoud

Het opvangen van betrokkenen is gebaseerd op eenvoudige principes. Maak het jezelf niet moeilijk, maar hou het simpel en eenvoudig. Het komt erop neer de betrokkenen gerust te stellen, menselijke warmte en veiligheid te geven, gevoelens van medeleven te tonen, en je vooral kunnen inleven.

Eenheid/eenduidigheid

Belangrijk motto: 'één team, één visie'. Een goede samenwerking en communicatie tussen het crisisteam, de externe partners en de gehele schoolgemeenschap, helpt om de crisis goed aan te pakken.

Meer informatie over hoe je leerlingen kan ondersteunen vind je onder [Hoe kan je leerlingen goed opvangen?](#)

2. Dagen tussen het overlijden en de afscheidsplechtigheid

2.1 Hoe kan er een rouwhoek/herdenkingsplek gemaakt worden op de school?

Een herdenkingsplek kan op verschillende manieren ingevuld worden. Het kan een plek in de aula zijn of een speciale ruimte in een klaslokaal. Meestal wordt een herdenkingsplek aangekleed met een foto, kaarsen, bloemen en een rouwregister. Dit kan worden aangevuld met (kunst)werken die door leerlingen gemaakt worden. Maak zeker bekend tot wanneer deze plek beschikbaar is en wanneer de plek zal worden opgeruimd. Meestal is hier een natuurlijk moment, bijvoorbeeld een schoolvakantie, geschikt voor. Zo weet iedereen wat ze kunnen verwachten. De spullen van de herdenkingsplek kunnen nadien persoonlijk aan de ouders worden overhandigd.

Sommige scholen kiezen ervoor om alles van de rouwhoek op te ruimen. Andere scholen geven de foto van de overleden leerling ergens een vaste plek. Het heeft de voorkeur om een strategische plaats te kiezen. Je moet moeite doen om naar deze plek te gaan, en indien gewenst kan je de plaats vermijden. Als de foto op een plaats hangt waar veel leerlingen en/of leerkrachten vaak voorbij komen, worden zij er (ongewild) mee geconfronteerd.

Steeds meer scholen kiezen ervoor om een permanente stilleruimte in te richten, waar leerlingen en leerkrachten zich even kunnen terugtrekken. Meestal wordt hier bij een overlijden een gedenkplek gemaakt. Een andere optie is om ergens op school een gedenkmonument te maken door een foto in een nis te zetten met de naam, geboorte- en sterfdatum en eventueel een symbolisch voorwerp dat kenmerkend was voor de overleden persoon (bv. een voetbal). Er kunnen ook permanente gedenkplaatsen gemaakt worden. Bijvoorbeeld een bank op het schoolplein met de naam van overleden leerling(en) of een kunstwerk waar namen of foto's in zijn verwerkt. Andere mogelijkheden zijn een boom met een naamplaatje of een rotstuin met stenen waarop de namen van de overledenen staan.

2.2 Hoe kan er afscheid genomen worden van de overleden persoon? (Laatste groet)

Bespreek dit eerst met de ouders.

Afscheid nemen kan voor de leerlingen erg steunend zijn in hun verdere verwerkingsproces. Leerlingen mogen hiertoe aangemoedigd worden, maar het is belangrijk om hen niet te forceren. Je brengt als leerkracht best vooraf zelf een groet aan de overledene. Zo kan je ruimte laten voor eigen emoties, kan je praktische afspraken maken met het mortuarium/funerarium of met de ouders zelf (als de leerling thuis of elders ligt opgebaard). Het biedt de mogelijkheid om jezelf beter voor te bereiden op je ondersteunende taak naar de leerlingen toe. Zo kan je de leerlingen ook beter voorbereiden op wat ze zullen zien.

Het is belangrijk dat je hen juiste en concrete informatie geeft. Bereid hen erop voor door te omschrijven wat ze zullen zien, hoe de persoon opgebaard ligt, welke kwetsuren er zichtbaar zijn, en dat de overledene koud zal aanvoelen. Beschrijf ook dat het normaal is dat ze zich onwennig kunnen voelen en dat ze zelf mogen bepalen of ze mee binnengaan, hoe dicht ze willen komen en wanneer ze terug naar buiten willen. Niets moet. Bij het buitenkomen neem je de tijd om elkaar (in groep) te troosten en te horen wat het met de leerlingen doet.

- **Stel een aantal basisregels voorop:**

- Laat de leerlingen zelf kiezen of ze de overleden persoon een laatste groet willen brengen.
- Vraag op voorhand toestemming aan de ouders van de leerlingen die een laatste groet willen brengen. Zij kunnen de leerling indien nodig thuis opvangen wanneer de laatste groet een diepe indruk zou nalaten.
- In het mortuarium gaan de leerlingen in kleine groepjes naar binnen.
- Je neemt best een collega mee. Een leerkracht gaat met de kleine groepjes mee naar binnen, de andere leerkracht blijft bij de anderen buiten.
- Het is van belang om na het bezoek samen na te praten op school door bijvoorbeeld allemaal samen iets te drinken of te eten in een klaslokaal. Je kan overwegen om hierbij hulp van buitenaf in te schakelen, zoals van het centrum voor leerlingenbegeleiding. Ook slachtofferhulp van CAW kan jou als leerkracht coachen.

2.3 Wat doe je in aanloop naar de afscheidsplechtigheid?

- **Bespreek met de ouders**

- Of leerkrachten en leerlingen de afscheidsplechtigheid mogen bijwonen.
- Of de school mag helpen bij het organiseren van de afscheidsplechtigheid. Dit kan door leerlingen of leerkrachten actief te laten meewerken aan de afscheidsplechtigheid door teksten voor te lezen of muziek te brengen. In eerste instantie is de uitvaart voor familie en is het aangewezen dat de school zich bescheiden opstelt. De keuze ligt natuurlijk volledig bij de ouders. Zij kunnen het net heel waardevol vinden als de school meewerkt aan de afscheidsplechtigheid.
- Wat de school kan betekenen voor de ouders.
- Of de school een overlijdensbericht in de krant mag plaatsen.
- Of de school een bloemstuk mag plaatsen.
- Of er extra herdenkingskaartjes voor de school gemaakt kunnen worden. De school kan eventueel financieel tussenkomen of ze kopiëren.

- **Neem korte tijd na de afscheidsplechtigheid contact op met de ouders** om terug te kijken op het afscheid en de rol die de school daarin gespeeld heeft. Dit kan voor beide partijen een gelegenheid zijn om bepaalde zaken uit te spreken en elkaar te troosten.

2.3.1 Concrete acties in aanloop naar de afscheidsplechtigheid

- **De directeur of een leerkracht schrijft een rouwbetuiging naar het gezin van de leerling in naam van de personeelsleden van de school.**
- **Spreek in onderling overleg met het leerkrachtenteam af wie naar de afscheidsplechtigheid gaat.** Geef het aantal aanwezigen van de school door aan de ouders en/of de verantwoordelijke van de afscheidsplechtigheid. Er kunnen vervolgens afspraken gemaakt worden over de plaats van leerlingen en leerkrachten in de aula of kerk die eventueel door aanduidingen duidelijk gemaakt worden.
- **Bepaal wie de praktische organisatie op zich neemt:**
 - Organiseer de verzameling en verplaatsing (vervoer te voet, met fiets of bus) van leerlingen en leerkrachten.
 - Leg vast welke leerkracht welke groep leerlingen zal begeleiden en geef dit door aan de leerkrachten. Alsook het verloop van de dag (uur vertrek, welke groep leerlingen waar zal zitten, uur vertrek naar school).
 - Spreek af wie het materiaal vervoert dat gebruikt zal worden bij de afscheidsplechtigheid.
 - Organiseer een opvangmoment na de afscheidsplechtigheid waar de leerlingen en leerkrachten iets kunnen drinken of eten en vooral bij elkaar zijn. Dit kan op school doorgaan of nabij de locatie van de afscheidsplechtigheid.
 - Stel de [brief met informatie over de afscheidsplechtigheid](#) en het verloop van de dag voor de ouders van de leerlingen op.

2.3.2 Hoe bereid je de leerlingen voor op de afscheidsplechtigheid?

- **Bespreek met de leerlingen wat er zal gebeuren en wat het verloop van de dag is.**
- **Zoek samen met de leerlingen naar mogelijke invullingen voor de afscheidsplechtigheid.** Houd rekening met de emoties, wensen en talenten van de leerlingen. Sommige leerlingen willen iets voorlezen, anderen kunnen iets in elkaar knutselen of muziek spelen. Stem steeds af met de ouders van de overleden leerling.
- **Maak samen met de leerlingen iets voor de ouders/broer(s)/zus(sen) van de overleden leerling.** Dit wordt door de ouders vaak erg gewaardeerd en gekoesterd.
- **Breng de ouders van leerlingen op de hoogte** van de afscheidsplechtigheid en de praktische organisatie via [een brief](#).

2.3.3 Hoe pak je het de dag van de afscheidsplichtigheid zelf aan?

Voor de afscheidsplichtigheid verzamelen enkele leerkrachten eventueel deelnemingskaartjes van leerkrachten, leerlingen en ouders van leerlingen en overhandigen deze aan de ouders van de overleden leerling.

Na de afscheidsplichtigheid komen de leerkrachten, leerlingen en hun ouders samen om bij elkaar te zijn en elkaar te steunen. De school kan de ontmoetingsplaats zijn na de afscheidsplichtigheid. Eventueel kan de school een drankje en een versnapering voorzien. Op dat moment kan er ook plaats zijn om even over andere zaken te praten, te spelen, enz. Zorg dat er een aantal leerkrachten aanwezig zijn die leerlingen, ouders, of anderen die het moeilijk hebben, kunnen opvangen.

2.4 Wat als de ouders ervoor kiezen om de urne thuis te bewaren?

Wanneer de ouders ervoor kiezen om de urne thuis te bewaren, is het voor leerlingen en personeelsleden niet mogelijk om op een moment naar keuze dicht bij de overledene te zijn. Er kan met de ouders besproken worden hoe zij dit zien. Vinden ze het fijn als er af en toe iemand op bezoek komt om kort bij de overledene te zijn? Een andere oplossing kan zijn om [een permanente herdenkingsplek](#) op de school in te richten, waar leerlingen en personeelsleden terecht kunnen als ze dicht bij de overledene willen zijn.

2.5 Hoe organiseer je een afscheids- of herdenkingsdienst op school?

Steeds meer scholen kiezen ervoor en om een afscheids- of herdenkingsdienst te organiseren na de uitvaart. Zo krijgen alle leerlingen de mogelijkheid om afscheid te nemen.

In een afscheidsplichtigheid op school krijgen leerlingen de kans om de dienst mee vorm te geven, wat niet altijd mogelijk is tijdens de uitvaartdienst. Er kan aan de familie gevraagd worden of ze graag bij de dienst aanwezig willen zijn. Eventueel kunnen er foto's of filmopnames gemaakt worden zodat de familie er later nog eens naar kan kijken, ook als ze niet aanwezig waren.

Na de dienst kunnen de lessen voor de meeste leerlingen gewoon doorgaan. De leerkracht kan kort stilstaan bij de dienst en de reacties van de leerlingen. Voor dichte betrokkenen van de overledene voorzie je langere en diepgaandere opvang.

2.6 Hoe kan je de terugkeer naar school van dichte betrokkenen van de overleden leerling organiseren?

- **Wanneer een dichte betrokkene van de overledene terugkomt in de klas, is het mogelijk niet meer dezelfde leerling als voor het ongeval.** De leerling heeft heel wat meegemaakt. De ene leerling wil hierover vertellen, de andere leerling zwijgt er liever over. Zowel voor de leerling als voor de klasgenoten betekent dat een hele aanpassing. Een vertrouwenspersoon vangt de leerling op en de terugkomst wordt samen voorbereid. Eventueel verzamelt de vertrouwenspersoon op voorhand vragen van klasgenoten zodat de betrokken leerling deze voor terugkomst kan voorbereiden, mogelijk samen met de vertrouwenspersoon. Het is belangrijk om aan de leerling te vragen waar hij of zij behoefte aan heeft, zowel binnen als buiten de lessen.
- **Vertel aan de dicht betrokken leerling wat jullie deden in de klas bij zijn of haar afwezigheid, welke vragen medeleerlingen hadden en wat er verteld werd.**
- **Bespreek samen hoe het nu met de leerling gaat. Vraag de leerling hoe hij of zij de terugkeer naar de klas ziet en of hij of zij de klasgenoten iets wil vertellen.**
 - De leerling kan ervoor kiezen om zelf tegen de klas te vertellen hoe het met (zijn /haar familie) gaat en waar hij of zij nood aan heeft.
 - De leerling kan ervoor kiezen om samen met de vertrouwenspersoon de klas in te gaan. De vertrouwenspersoon vertelt aan de medeleerlingen hoe het met de leerling (en de familie) gaat en waar de leerling behoefte aan heeft.
 - De vertrouwenspersoon gaat zonder de leerling de klas inlichten en voorbereiden op de terugkomst van hun medeleerling
- **Afhankelijk van wat de leerling wil, start daarna de les of wordt er in de klas verder over de gebeurtenis gepraat.**

TIP bij de terugkeer naar school van een betrokken leerling

Respecteer de gevoelens van de leerling, ook nog lange tijd na het overlijden. Bied er tijd en ruimte voor, en overweeg om er ook verder in de klas iets mee te doen. Overleg daarbij steeds met de leerling zelf. Sommige leerlingen willen immers niet 'anders' zijn en willen daarom niet dat er in de klas nog verder aandacht aan wordt besteed.

Onthoud dat leerkrachten een belangrijke rol spelen in het leven van schoolgaande jongeren. Wanneer een leerkracht het verlies niet erkent, is een rouwende leerling teleurgesteld. De leerling beschouwt de leerkracht als onverschillig en krijgt het gevoel dat er maar weinig om hem/haar gegeven wordt. Wanneer leerkrachten het verlies (soms op subtiele manier) erkennen, kan de leerling weer de verbinding met de school maken.

Lees meer over het ondersteunen van rouwende leerlingen in de onderdelen [Hoe ondersteun je een rouwende jongere?](#) en [Wat kan ik specifiek als leerkracht doen voor een rouwende leerling?](#)

3. Eerste weken na de afscheidsplechtigheid

3.1 Hoe kan je nazorg bieden?

- **Praat met de leerlingen over de gebeurtenissen en de afscheidsplechtigheid en/of herdenkingsdienst.** Start vervolgens weer met de lessen.
- **Scholen bieden structuur en regelmaat in het leven van jongeren.** Wanneer er een schokkende gebeurtenis plaatsvond, is het feit dat het schoolleven doorgaat een belangrijk en hoopgevend signaal voor leerlingen dat alles weer goed zal komen.
- **Indien gewenst kan je in de les aan de slag gaan om leerlingen te helpen emoties te uiten of gedachten op papier te krijgen.** Je vindt enkele suggesties onder [Hoe kan je er in de les of in de klas mee aan de slag gaan?](#)
- **Blijf alert voor signalen van leerlingen en leerkrachten.** Heb hierbij speciale aandacht voor dichte betrokkenen van de overleden leerling. Concentratieproblemen, leerproblemen, problemen met andere leerlingen of een gebrek aan motivatie zijn mogelijke reacties op het verlies van een dierbaar persoon. Deze reacties kunnen ook nog maanden of jaren na het verlies voorkomen.
- **Sta af en toe nog eens stil bij de overledene** door bijvoorbeeld zijn of haar naam te noemen of een herinnering te vertellen.
- **Maak duidelijk aan leerlingen en leerkrachten waar ze terecht kunnen voor interne ondersteuning en [externe hulp](#).**

4. Langere periode na het overlijden en de afscheidsplichtigheid

4.1 Op welke momenten ('speciale' dagen) kan je iets doen?

Er zijn jaarlijks terugkerende dagen die voor rouwendenden extra moeilijk zijn zoals de geboorte- en sterfdag van de overledene. Ook op speciale dagen (kerstdagen, Suikerfeest, nieuwjaar, Moederdag of Vaderdag, enz.) wordt het verlies van dierbaren heviger gevoeld. Houd er rekening mee dat dit jaren na het verlies nog een moeilijke dag kan zijn en dat leerlingen zich bijvoorbeeld niet goed kunnen concentreren. Je kan zo'n dag aangrijpen om de leerlingen te vragen om een herinnering te vertellen over de overleden persoon.

- **Mogelijke acties:**
 - Ouders kaartje sturen op verjaardag en sterfdag of op bezoek gaan.
 - Ouders uitnodigen voor diploma-uitreiking wanneer hun kind zou afstuderen.
 - Herdenkingsplechtigheid organiseren.

4.2 Hoe rond je alles administratief af?

- **Schrijf de leerling uit.**
- **Zorg voor de financiële afronding: terugbetaling van schoolgeld, uitstappen, enz.**
- **Geef de bezittingen (taken, toetsen, spullen uit het kluisje, enz.) persoonlijk terug aan de ouders.** Ook al lijkt het alsof deze zaken geen waarde hebben, voor ouders is dit heel belangrijk.
- **Evalueer eventueel samen met het team hoe alles verlopen is en wat een volgende keer anders of beter kan.**

INHOUDELIJK

5. Hoe meld je het slechte nieuws?

Het overlijden van een leerling, een leerkracht, een ouder, een gezinslid of een vriend betekent een crisissituatie voor de klas. Hieronder vind je wat meer houvast voor een eerste goede reactie in de klas.

Het is van belang dat je voldoende informatie hebt over de omstandigheden van het ongeval. Een extra leerkracht of directielid kan ondersteunen door mee te gaan naar de klas en tips te geven. Als de situatie te moeilijk wordt, dan kan een andere leerkracht de mededeling overnemen. Je kan je laten bijstaan door [externe professionals](#).

Indien mogelijk is er een van de leerkrachten stand-by om de leerlingen die extra opvang nodig hebben te ondersteunen. De opvang hou je best zoveel mogelijk in de klas, maar voorzie ook een aparte ruimte voor leerlingen die erg overstuur zijn. Wees je vooraf bewust dat de mededeling van het overlijden ook andere verlieservaringen naar boven kan brengen, zowel voor leerkrachten als voor leerlingen. Houd ook rekening met de mogelijkheid dat een ouder van een leerling ooit een ongeval veroorzaakte. De leerling kan hierdoor grote schuldgevoelens ontwikkelen.

Zorg dat je de aandacht hebt van alle leerlingen. Draai niet om de boodschap heen en vertel bondig en duidelijk wat er gebeurd is. Bijvoorbeeld: 'Ik moet iets ergs vertellen. (naam overledene) heeft een auto-ongeval gehad. (naam overledene) is gestorven.' Daarna laat je even stilte om het slechte nieuws te laten doordringen. Op dat moment horen de leerlingen toch niet wat je zou toevoegen. Waarschijnlijk verbreken de leerlingen na een tijdje de stilte. De vragen naar de aard en omstandigheden van het verkeersongeval zullen naar boven komen. Het is belangrijk dat je je hier goed op hebt voorbereid. De leerlingen hebben immers nood aan meer concrete informatie om het gebeuren een plaats te kunnen geven.

De omstandigheden van het ongeval moeten niet uitgebreid worden besproken, een korte situatieschets volstaat. Noem de zaken wel bij naam. Bijvoorbeeld: '(naam leerling) reed met de fiets van school naar huis. Bij het oversteken van een kruispunt heeft een auto haar omvergereden. De autobestuurder heeft de ziekenwagen gebeld maar (naam leerling) is onmiddellijk gestorven.' Heb je echter geen specifieke informatie, vertel dan ook waarom. Laat de leerlingen elkaar helpen en troosten.

6. Wat indien een groot aantal betrokkenen van de school getuige was van het ongeval?

Als het ongeval kort bij de school plaatsvond, bestaat de kans dat een groot aantal betrokkenen van de school getuige waren van het ongeval. Zorg ervoor dat de leerlingen die getuige zijn niet op de plaats van het ongeval blijven, maar op school worden opgevangen. Zorg voor een plek waar de leerlingen en leerkrachten die getuige waren, terecht kunnen. Zorg dat zij wat kunnen drinken en bied een luisterend oor. Dit werkt kalmerend. Een aantal leerkrachten kunnen de opvang voorzien.

Je kan contact opnemen met slachtofferhulp van CAW voor ondersteuning, vragen, tips en een coachingsgesprek voor leerkrachten, directie, CLB. Zij kunnen meer duiding geven over wat een trauma is en welke reacties kunnen voorkomen. Je vindt handvaten voor een eerste opvang in het onderdeel [Leidraad voor de eerste opvang](#).

7. Welke informatie deel je best met leerlingen en welke niet?

Stem dit eerst af met de betrokken ouders. Informatie over het overlijden en de afscheidsdienst helpt jongeren bij de verwerking. Welke informatie en hoeveel informatie geef je hen mee? Dat is per situatie en per jongere verschillend. Je stelt jezelf volgende vragen:

- Wat moet de jongere weten?
- Wat kan de jongere weten?
- Wat wil de jongere weten?

7.1 Wat moet de jongere weten?

Het is belangrijk om jongeren te informeren zodat zij begrijpen wat er gebeurt en gaat gebeuren, waarom zaken plaatsvinden en wat er van hen verwacht wordt. Volwassenen zijn door ervaring vaak meer bekend met gebruikelijkheden bij een overlijden en afscheidsplechtigheid. Voor jongeren is dit eerder nieuw. Zij hebben soms vragen over zaken waar volwassenen niet meer bij stilstaan omdat ze als vanzelfsprekend gezien worden.

- **Mogelijke vragen van jongeren:**

- Hoe zal de plechtigheid in de kerk of het uitvaartcentrum verlopen?
- Wat moet ik doen tijdens de dienst?
- Hoe lang duurt de afscheidsplechtigheid?
- Zal de kist open zijn?
- Moet ik iets tegen iemand zeggen?

Jongeren kunnen bepaalde vragen niet stellen omdat ze niet weten wat ze moeten vragen. Zo denken ze misschien niet aan de vraag: 'Wat zeg je als je jouw deelneming betuigt?' als ze niet weten dat dit zal gebeuren. Het is belangrijk om uit het standpunt van de jongeren te kijken en te reflecteren over welke zaken belangrijk zijn om mee te geven. Zo voorkom je dat je zaken vergeet. Bespreek met de ouders hoe het er concreet uit zal zien. Lees zeker ook [Hoe ziet de afscheidsplechtigheid in andere culturen eruit?](#) als dit van toepassing is.

7.2 Wat kan de jongere weten?

Het verstandelijk niveau van jongeren is hetzelfde als bij volwassenen. Jongeren kunnen dus hetzelfde begrijpen, maar meestal is hun ervaring nog niet groot. Gebruik woorden die bij de leeftijd van de jongere passen wanneer je vertelt wat er gebeurd is en nog zal komen. Neem jongeren serieus en geef hen informatie waar ze recht op hebben en die ze nodig hebben om zaken te begrijpen en te kunnen rouwen. Verbloem niet. Meestal zijn jongeren erbij gebaat als de boodschap rechtstreeks gegeven wordt. Verhul ook geen zaken wanneer het een schokkende gebeurtenis betreft.

7.3 Wat wil de jongere weten?

Jongeren verschillen onderling op vlak van wat ze willen weten. De een wil enkel de elementaire zaken weten. De ander wil alles weten en blijft vragen stellen. In een klassituatie kan je een onderscheid maken. De groep die geen informatie meer wil horen kan je aan het werk zetten. De andere groep kan naar een andere ruimte gaan om zo de kans te krijgen om vragen te stellen. Soms loop je tegen je eigen grenzen aan omdat sommige vragen diepgaand kunnen zijn of aangrijpen wat je zelf niet wilt weten of uitspreken. Bijvoorbeeld: 'Hoe lang duurt het voordat een lichaam in de oven verbrand is?' Je vindt erg veel informatie terug op www.uitvaartvlaanderen.be. De jongeren kunnen ook zelf een kijkje nemen bij basisinformatie of de uitvaartgids.

8. Hoe ziet de afscheidsplechtigheid in andere culturen eruit?

In verschillende culturen en/of religies wordt er anders omgegaan met overlijden. Rituelen veranderen doorheen de tijd. Er zijn verschillende gewoontes bij de uitvaart van de overledene, maar er zijn ook uiteenlopende verwachtingen rond het omgaan met en uiten van gevoelens van verdriet en rouw. In sommige culturen heerst de verwachting dat mensen zich heel heftig uiten, terwijl je in andere culturen je ingetogen moet gedragen. Als er leerlingen met verschillende culturele achtergronden en geloofsovertuigingen in de school zitten, is het goed om hier rekening mee te houden.

Wanneer de overleden leerling een andere geloofsovertuiging of culturele achtergrond heeft, is het belangrijk om de overige leerlingen zo goed mogelijk te informeren over mogelijke verschillen. Hiervoor kan je je verdiepen in religieuze en culturele rituelen. In dit onderdeel vind je een korte schets van mogelijke, soms veel voorkomende, rituelen binnen een cultuur of geloofsovertuiging. Let op! Vaak zijn er verschillen binnen een religie of cultuur of worden westerse opvattingen in de tradities geïntegreerd. **Vraag de ouders hoe het afscheid precies zal gebeuren zodat je niet voor verrassingen komt te staan!**

8.1 Joodse afscheidsplechtigheden

Een traditionele Joodse uitvaart vindt binnen 36 uur na het overlijden plaats. De overledene wordt begraven in een kist van ongeschaafde en onbewerkte vurenhouten planken. In de kist gaat wat aarde uit Israël mee. Meestal zijn er geen bloemen. Op weg naar het graf stopt de stoet driemaal om te tonen dat er geen haast is. Nadat de kist in het graf is gelaten, maken de nabestaanden een scheur in hun kleren als teken van rouw. De directe nabestaanden rouwen na de uitvaart zeven dagen. Dit wordt het 'sjiwwe zitten' genoemd. Dit betekent dat ze thuis blijven en verzorgd worden door anderen die bijvoorbeeld eten brengen. De mannen scheren zich niet in deze periode.

8.2 Hindoestaanse afscheidsplechtigheden

Hindoestanen geloven dat crematie de snelste manier is voor het lichaam om terug te keren tot de bron. Daarom wordt er meestal voor crematie gekozen. Hindoestaanse afscheidsdiensten worden vaak aan het einde van de dag gepland in het crematorium. Hindoestanen zien crematie als de bevrijding van de ziel, waardoor vreugde, naast andere emoties, een plaats krijgt. De pandit, een hindoestaanse geestelijke, leidt de dienst. Hij zegt mantra's en gebeden op, brandt wierook en offert rijstballetjes. Bij Hindoestanen is de kist open. Aan het hoofdeinde van de kist staan de zonen. Het is de gewoonte dat de oudste zoon is kaalgeschoren. De aanwezigen lopen langs de kist en leggen er bloemen of bloemblaadjes in. Een aantal mannelijke leden van de familie gaan mee naar de oven om bij de verbranding te zijn. De eerste rouw eindigt op de dertiende dag met een plechtigheid.

8.3 Afscheidsplechtigheden van Surinaamse creolen

Voor de Surinaamse creolen is het bewassen van het lichaam erg belangrijk. De reinigings- en zuiveringsrituelen worden in besloten kring verricht. Het lichaam wordt gebalsemd en de mensen zingen, dansen en bidden. Er volgt meerdere malen een rouwbeklag waarbij er gedanst, gezongen, gegeten en gebeden wordt. Het eerste rouwbeklag is drie dagen na het overlijden. Na de begrafenis volgt weer rouwbeklag. Het laatste rouwbeklag, ook wel 'banjapree' genoemd, vindt na veertig dagen plaats. Dan wordt de rouwperiode feestelijk afgesloten.

8.4 Islamitische afscheidsplichtigheden

Bij een overlijden binnen de islamitische geloofsovertuiging komen veel rituele voorschriften kijken, waarbij reinheid een erg belangrijke plaats inneemt. De overledene zal, meestal meerdere malen, ritueel gewassen worden door mensen van hetzelfde geslacht die alle voorschriften kennen. Het lichaam wordt besprenkeld met reukwater en in een laken of witte doeken gewikkeld. Vaak worden moslims begraven in het land van herkomst of op een islamitische begraafplaats in België. Het wordt voorgeschreven dat dit zo snel mogelijk, indien mogelijk binnen 24 uur, gebeurt. Het lichaam wordt zonder kist begraven. De overledene wordt op zijn of haar rechterzij gelegd, met het gezicht naar Mekka gericht. Het hoofd wordt afgedekt met plankjes zodat het niet direct met aarde bedekt wordt. Veel moslims vinden een kist geen probleem, maar gaan dan voor een hogere kist zodat de overledene op de rechterzij kan liggen. De officiële rouwperiode is drie dagen, maar na de begrafenis volgt vaak een rouwperiode van 40 dagen. De rouwperiode wordt steeds feestelijk afgesloten.

8.5 Christelijke godsdiensten

Katholieken nemen afscheid in een viering waarbij wijwater en wierook een belangrijke rol spelen. Tijdens de dienst wordt een herdenkingsprentje met een afscheidstekst uitgedeeld. Bloemen zijn er meestal in overvloed. De avond voor de afscheidsplichtigheid wordt vaak een avondwake gehouden. Protestantenvullen de afscheidsviering veel soberder in. Traditioneel horen er geen bloemen bij het afscheid. Dit is echter wel aan het veranderen.

8.6 De rol van voedsel

In de rituelen van sommige culturen speelt voedsel een rol, zoals bijvoorbeeld bij de hindoeïsten, maar ook bij zigeuners. Zij leggen voedsel, drinken of sigaretten op het graf. Dit is eigenlijk voor de overledene bestemd, maar iedereen die het graf bezoekt mag er van nemen. De overledene krijgt ook voor de laatste reis allerlei zaken mee in de kist zoals geld en sieraden. Deze traditie komt ook bij Chinese bevolkingsgroepen voor.

8.7 Geraadpleegde bronnen en enkele boekensuggesties

- **Bronnen**
 - www.in-de-wolken.nl/rouwinfo/diversecultureleachtergronden/rouwindiverseculturen
 - www.rouwrituelen.nl
 - www.lecavzw.be/search/content/afscheidsrituelen
- **Boekensuggesties**
 - Een laatste groet. Uitvaart- en rouwrituelen in multicultureel Nederland. - M. Bot
 - Rouwen in zeven 'Nederlandse' culturen. - S. Pessireron
 - Veelkleurig verdriet. Afscheid nemen in verschillende culturen. - I. Spee, D. Roos & R. Fiddelaers-Jaspers

9. Op welke manier kunnen leerlingen een bijdrage leveren aan de afscheids- of herdenkingsplechtigheid?

- **Enkele voorbeelden die ideeën kunnen geven:**
 - Een erehaag vormen met scooters voor een leerling die daar een grote interesse in had.
 - Leerlingen kunnen een persoonlijk kaartje met eventueel een tekening maken. Ze hangen hun kaartje aan een bloem. Tijdens de dienst lopen de leerlingen langs de kist of foto en leggen hun bloem erbij of zetten ze in een vaas die klaarstaat.
 - Tijdens de dienst staat er van voor in de ruimte een grote tak of boom. De leerlingen schrijven mooie of belangrijke boodschappen op een briefje en hangen het in de boom.
 - De leerlingen schrijven een laatste boodschap aan de overledene op een briefje. Tijdens de dienst leggen de leerlingen de briefjes bij de kist of foto.
 - De leerlingen zetten een brandend theelichtje rond de kist of de foto.
 - De leerlingen planten een zaadje in de schooltuin rond een 'monument'.
 - De leerlingen planten een struikje rond het graf.
 - Leerlingen zetten een boodschap op grote stenen. Een mand met deze stenen krijgt een plaats bij de herdenkingsdienst en eventueel bij het graf.

10. Hoe gaan jongeren om met de dood?

Jongeren weten intussen dat iedereen ooit sterft en dit onvermijdelijk is. Echter, jongeren hebben de illusie dat het iedereen kan overkomen, behalve zichzelf en de mensen in hun dichte omgeving. Wanneer een jongere van dichtbij geconfronteerd wordt met een overlijden, wordt deze illusie aan diggelen geslagen. Jongeren worden diep geraakt en stellen zich vragen bij het leven. Ze houden zich bezig met zingeving: waarom leven we? Waarvoor leven we? Wat heeft het leven voor zin als het plots gedaan kan zijn?

Jongeren weten rationeel dat ze niet schuldig zijn aan de dood van een ander, maar kunnen zich toch schuldig voelen. Ze stellen soms de vraag of ze zich niet anders hadden moeten gedragen toen de overledene nog leefde. Jongeren kunnen angstig worden, omdat ze realiseren dat hun naaste omgeving niet 'veilig' is voor de dood. Ook kunnen ze boos worden omdat ze het verlies als onrechtvaardig ervaren.

Wanneer iemand uit de naaste omgeving gestorven is, ontzien jongeren vaak hun ouders. Ze kunnen hun verhaal en hun vragen vaak beter kwijt bij iemand die wat verder af staat, maar toch vertrouwd is. Dit wordt als steunend ervaren. Daarnaast zoeken jongeren vaak op internet naar informatie of willen ze met leeftijdsgenoten communiceren. Overloop samen met de jongere bij welke instanties hij of zij terecht kan. Respecteer het als de jongeren een eigen manier probeert te zoeken om het verlies een plaats te geven. Hou de ruimte voor communicatie open.

10.1 Wat is de rol van peers/vrienden in een verwerkingsproces?

Tussen 12 en 18 jaar balanceren jongeren tussen afhankelijkheid en zelfstandigheid. Hoe ouder de jongere, hoe onafhankelijker hij of zij wordt. Ook zullen jongeren naarmate ze ouder worden minder naar hun ouders luisteren en worden vrienden belangrijker. Jongeren kunnen een grote steun zijn voor elkaar. Ouders blijven echter een belangrijke rol spelen in de opvang van jongeren. Dit wordt soms onderschat.

Jongeren voelen voortdurend de behoefte om bij hun leeftijdsgenoten te horen en door hen aanvaard te worden. Wanneer een jongere als enige van de groep geconfronteerd wordt met het verlies van een dierbare, kan de jongere het gevoel krijgen dat hij of zij te veel verschilt van leeftijdsgenoten en zich zo geïsoleerd voelen. Leeftijdsgenoten geven de jongere, door te doen zoals ze gewoonlijk doen, het gevoel van normaliteit en dat het leven verdergaat. Hierdoor neemt de jongere soms afstand van de pijnlijke aspecten van rouw om deel uit te blijven maken van de groep en zichzelf te beschermen.

Leeftijdsgenoten reageren niet altijd even behulpzaam of ondersteunend wanneer een jongere rouwt, omdat ze zelf nog geen ervaring hebben opgebouwd. Daarnaast schatten jongeren, die nog niet geconfronteerd werden met een ernstig verlies, de intensiteit en duur van de rouwperiode vaak verkeerd in. Dit kan tot gevolg hebben dat ze de rouwende jongere zullen vermijden, omdat het verdriet als te zichtbaar wordt ervaren. Hierdoor kan de jongere het gevoel hebben dat leeftijdsgenoten hem niet begrijpen, terwijl zij juist zo belangrijk zijn. Deze gevoelens zijn moeilijk voor de jongere om te uiten, waardoor dit soms leidt tot overdreven drankgebruik of het opzoeken van gevaar. Jongeren beschouwen leeftijdsgenoten niet altijd als goede personen om hen op te vangen, omdat zij niet begrijpen wat ze doormaken.

Jongeren prefereren dan ook om steun te zoeken bij vrienden die ook een verlies hebben meegemaakt. Leeftijdsgenoten kunnen zich goed inleven in de situatie en ervaren dezelfde gevoelens, waardoor ze beter met elkaar kunnen praten. Tegelijk zijn leeftijdsgenoten niet altijd de meest geschikte personen om elkaar op te vangen of te ondersteunen, omdat ze vaak op dezelfde manier reageren en nog maar weinig ervaring hebben met verlies.

Jongeren vinden de steun van hun ouders belangrijk wanneer ze geconfronteerd worden met verlies, mede doordat ouders hier vaak meer ervaring mee hebben dan hun vrienden. Na het verlies hebben jongeren nood aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid. Ze willen dat er naar hen geluisterd wordt, begrip getoond wordt en dat er wordt meegeleefd met hun problemen. De reacties van de jongeren op het verlies kunnen erg wisselend en onvoorspelbaar zijn. Ze willen zelf bepalen wanneer ze nood hebben aan opvang. Op andere momenten worden ze liever met rust gelaten.

Jongeren willen enkel ondersteund worden door mensen die ze vertrouwen. Hierdoor stappen ze mogelijk minder vaak naar leerkrachten of hulpverlening. Daarnaast vertrouwen ze hun verlies niet aan iedereen toe omdat ze willen dat anderen hen 'gewoon' of 'normaal' blijven behandelen.

11. Hoe kan je leerlingen goed opvangen?

Leerkrachten vinden het soms moeilijk om op een gepaste manier om te gaan met rouwende jongeren. Ze missen hierrond handvaten. In de volgende onderdelen word je al een heel stuk op weg geholpen.

Je kan (zorg)leerkrachten de kans te geven om zich bij te scholen. De Federale overheid – Departement Onderwijs en Vorming, biedt [de opleiding 'vertrouwenspersoon in het onderwijs'](#) aan. Het is een mogelijkheid om (zorg-)leerkrachten te leren omgaan met rouw. Ook kan je slachtofferhulp van CAW aanspreken om leerkrachten en directie te coachen om de leerlingen op te vangen.

11.1 Hoe ondersteun je een rouwende jongere?

Als een leerling niet toont dat hij of zij rouwt, wat moet je dan doen? Moet je stimuleren om gevoelens te uiten? Kan je eisen stellen aan een rouwende jongere? Of moet je de jongere net zo veel mogelijk ontzien? **Er is niet zoiets als hét antwoord op al deze vragen.** Veel hangt af van de jongere zelf, de situatie en degene die hulp wil bieden. Belangrijk is dat je al je zintuigen gebruikt in het contact met de jongere. Observeer de jongere en hoor wat hij of zij vertelt (en juist niet vertelt). Kijk wat zijn of haar lichaam jou aangeeft. Vraag niet te veel, maar luister vooral. Dan kan je samen met de jongere zoeken naar wat helpt.

Wanneer een jongere iemand dierbaar verliest, verandert zijn of haar leven. Niets lijkt nog hetzelfde en prioriteiten verschuiven. Plots is die nieuwste smartphone of die toets niet meer zo belangrijk. Dat betekent voor de jongere soms dat hij of zij niet meer op dezelfde golflengte zit als zijn of haar vrienden. Belangrijke aspecten bij rouw zijn de emotionele reactie op het verlies, de aanpassing aan de nieuwe situatie, betekenis geven aan het verlies en het eigen levensverhaal opnieuw vormgeven. Rouwen gaat niet vanzelf, maar is hard werken.

Rouwen is uniek en persoonlijk. Ook reacties op verlies zijn erg verschillend, gaande van woede, verdriet, angst, zich in de steek gelaten voelen, enz. Naast deze interne gevoelens is rouw vooral een interactie die zich tussen mensen afspeelt. Een rouwende jongere heeft mensen om zich heen nodig, hij of zij kan het niet alleen. Dat betekent niet dat rouw afgedwongen kan worden! In plaats van steeds opnieuw over het verlies te beginnen, is het vaak belangrijker om aanwezig te zijn en samen dingen te doen. Een tijdelijke ontkenning, onderdrukking of vermijding van rouwgevoelens werkt voor sommigen beter dan geforceerd de gevoelens moeten uiten. 'Tijdelijk' kan bij jongeren soms maanden of jaren duren. Het is belangrijk om de jongere uit te nodigen om er open over te communiceren, maar niet te forceren.

De tijd die een jongere nodig heeft om weer min of meer normaal te kunnen functioneren is verschillend. Vaak lijkt het de eerste tijd wel te gaan, maar na verloop van tijd kan de jongere het toch moeilijker krijgen, net wanneer iedereen denkt dat het nu ongeveer over moet zijn. Rouwen is niet iets eindigend. Het leven kan weer aangenaam en dragelijk zijn, maar toch kan

op elk moment de rouw weer in een flits opduiken.

Rouw uit zich via emoties, gedrag, denken, lichamelijke reacties en in spirituele zaken. Jongeren hebben vaak het gevoel dat ze gek worden, omdat ze denken dat hun reacties niet normaal zijn, of ze te weinig of juist te veel voelen.

- **Voorbeelden van emoties:**

Angst, verwarring, schuldgevoelens, spijt, woede, verdriet, verlies van vertrouwen, leegte, eenzaamheid, controleverlies en machteloosheid.

- **Voorbeelden van gedragsmatige reacties:**

Schrikken, zich terugtrekken, opstandig zijn, risicogedrag stellen, agressiviteit, oncontroleerbare huiltanden

- **Voorbeelden van reacties bij denken en leren:**

Concentratieproblemen, bezig zijn met herinneringen, vergeetachtig zijn, verwarring, zelfverwijten, lager zelfbeeld, gebrek aan helderheid en samenhang, zich opdringende gedachten en beelden en akelige dromen.

- **Voorbeelden van lichamelijke reacties:**

Slaap- en eetstoornissen, rillingen, diarree, weinig energie, vermoeidheid en psychosomatische klachten.

- **Voorbeelden van spirituele reacties:**

Het stellen van de waaromvraag, een geloofscrisis doormaken, zoeken naar betekenis en zingeving en twijfelen aan de zin van alles.

Hieruit blijkt dat heel veel reacties normale reacties zijn op een uitzonderlijke gebeurtenis. Het gedrag van leerlingen kan sterk veranderen gedurende de tijd. Dat is geen reden tot paniek.

De leerlingen hebben iets emotioneel ingrijpends meegemaakt. Professionele hulpverlening is meestal niet nodig. Het merendeel van de leerlingen raakt er spontaan door met de steun van een warme en begripvolle omgeving (ouders, vrienden, leerkracht(en), enz.). Wees als school opmerkzaam voor het proces dat de leerlingen doormaken. Tracht hun reacties en emoties te begrijpen en er voldoende tijd aan te geven, zonder daarin te overdrijven.

11.2 Wat kan ik specifiek als leerkracht doen voor een rouwende leerling?

Wil de jongere op school wel geconfronteerd worden met het verlies? Het antwoord op deze vraag is complex. Sommige jongeren zoeken op school vooral de veiligheid en vertrouwdheid die ze kennen van voor het verlies. Deze leerlingen willen meestal niet over het verlies aangesproken worden en als 'normale' leerling beschouwd worden. Toch willen deze jongeren vaak (subtiel) merken dat de leerkracht weet wat ze doormaken. Ook vinden ze het fijn als er op bepaalde momenten rekening mee gehouden wordt, bijvoorbeeld als het niet lukt om een bepaalde taak op tijd af te werken. Vaak willen deze jongeren geen publieke aandacht, maar wel erkenning.

Andere jongeren verwachten net het tegenovergestelde. Zij willen dat er op school expliciet aandacht wordt geschonken aan het verlies. Zij accepteren steun en vinden het fijn als er leerkrachten hen willen steunen. Dit kan bijvoorbeeld door regelmatig individueel met de leerling in gesprek te gaan, bijvoorbeeld na de les.

Het is niet gemakkelijk om te weten wat een leerling verwacht. Je kan het vragen, maar soms weet de jongere het zelf niet. **Onthoud dat de meeste leerlingen begrip en erkenning willen en je dit ook op subtiele wijze kan geven.**

Je belangrijkste taak is om les te geven, maar als je geen aandacht hebt voor wat er innerlijk in de leerlingen omgaat, zal jouw informatie niet bij hen doordringen. Leerlingen verwachten dat de leerkracht er toch rekening mee houdt als ze rouwen. Het is dus niet van belang of je het thema rouwen in je les behandelt of niet, maar denk er wel over na wat je les mogelijk op kan roepen bij leerlingen. Anders geef je de leerlingen het gevoel dat je het vergeten bent of dat je geen rekening houdt met hun gevoelens.

11.2.1 Welke verwachtingen mag ik stellen aan de rouwende leerling?

Wanneer de leerling terug naar school komt, maakt hij of zij weer deel uit van het 'gewone' schoolleven waar druk en prestatie een onderdeel van uitmaken. Er zijn taken, toetsen en examens die gemaakt moeten worden. Ga ervan uit dat rouwende jongeren zich, net als de andere leerlingen, aan de regels moeten houden tot het blijkt dat er een uitzondering nodig is. Sommige leerlingen zullen snel na het verlies een examen moeten maken. De leerling zal het graag goed willen doen, ook voor de overleden persoon. Het vergt echter een grote krachtinspanning, maar getuigt van veerkracht. Soms ervaren leerlingen examens minder belangrijk naar aanleiding van wat er gebeurd is. Wees bewust van wat de leerling doormaakt en houd indien nodig rekening met de situatie.

11.3 Do's en don'ts in het omgaan met rouwende leerlingen

Onderstaande do's en don'ts komen uit 'In de Wolken'. (2015). **De do's en don'ts bij het omgaan met rouwende leerlingen**. Geraadpleegd op 28 mei 2020 via www.in-de-wolken.nl/rouwinfo/jongeren/do-s-en-don-ts-bij-het-omgaan-met-rouwende-leerlingen.

11.3.1 De do's

- **Steun geven zit vaak in kleine dingen**, zoals een knipoog, een woord, een schouderklopje of een geïnteresseerde vraag.
- **Wanneer je ongestoord met de leerling wil praten, zoek dan naar een plek die voor de leerling vertrouwd aanvoelt en waar je niet gestoord wordt.**
- **Toon begrip.** Begrip is belangrijker dan hulp willen bieden en oplossingen verzinnen.
- **Kijk waar de jongere behoefte aan heeft en dring je steun niet op.**
- **Blijf in stilte aanwezig.** Praat niet alles vol met 'adviezen'.
- **Kies bij voorkeur een informeel moment om contact te maken.** Al wandelend of tijdens een activiteit vinden leerlingen het vaak gemakkelijker om te praten.
- **Wijs jongeren op steunmogelijkheden die bij hen passen.** Dit kan een vertrouwensleerkracht zijn, maar ook een website zoals www.rouwkost.be. Ook kan je hen doorverwijzen naar [externe instanties](#).
- **Stel open vragen die de leerlingen ruimte bieden om te praten.**
- **Vat regelmatig samen wat jongeren hebben gezegd.** Zo merken ze dat je echt luistert en ga jij na of je het goed begrepen hebt.
- **Als praten niet werkt, zoek dan andere manieren waarop de jongere zich kan uiten:** muziek, gedichten, verhalen, enz.
- **Geef praktische steun**, zoals nagaan hoe hun achterstand ingehaald kan worden.
- **Vertel leerlingen wat normaal is na verlies en wat niet.** Meer informatie hierover vind je in het onderdeel [Hoe kan je een rouwende jongere ondersteunen?](#) of op www.rouwkost.be.

- **Vraag niet 'hoe voel je je?' als je dieper wilt gaan in het gesprek**, maar benoem de gevoelens die je ziet: 'Ik merk dat je verdrietig bent'.
- **Let op ademhaling en lichaamshouding.** Vraag de jongere om diep in te ademen of probeer de jongere te laten ontspannen als je een heel gespannen houding opmerkt.
- **Rouwende jongeren moeten zich, net als de andere leerlingen, aan de regels houden** tot het blijkt dat er een uitzondering nodig is en niet andersom.
- **Probeer jongeren te versterken en hen niet alles uit handen te nemen.** Je kan hen leren om te zeggen waar ze behoefte aan hebben. Ze hoeven zich hiervoor niet te schamen.
- **Neem het risico dat je fouten maakt.** Liever een fout en die herstellen dan niks te doen.
- **Vraag ook in een later stadium nog hoe het gaat.**
- **Hou er rekening mee dat het verdriet regelmatig terug naar boven komt.** Soms op speciale dagen, maar soms ook onverwacht.

11.3.2 De dont's

- **De leerling aanspreken in het bijzijn van anderen.**
- **Ongevraagd adviezen geven:** 'Als ik jou was...', oordelen, of oplossingen aanreiken in plaats van luisteren, de leerling als zielig behandelen.
- **Zelf het gesprek volpraten** met eigen ervaringen en voorbeelden.
- **Zeggen dat de rouw lang genoeg heeft geduurd** en het leven verdergaat.
- **Gevoelens wegnemen** door te doen alsof het allemaal niet zo erg is.
- **Het allemaal beter weten of oordelen.**
- **Fabeltjes over rouw vertellen:** 'Als dat eerste jaar voorbij is, zal het beter gaan', of 'Je kunt alleen rouwen als je jouw gevoelens toont' of 'Het verdriet zal ooit voorbij zijn'.

- **Naar oplossingen zoeken in plaats van luisteren.**
- **De leerling proberen geforceerd op te vrolijken.**
- **Bang zijn om door te vragen.** Jongeren geven vaak kleine tips en zijn teleurgesteld als je daar niet op in gaat.
- **Niks doen omdat je bang bent om fouten te maken.**
- **Clichés gebruiken** als: 'Het gaat wel weer over' en 'Het hoort bij het leven'.
- **De jongere na verloop van tijd verbieden om te rouwen.**

11.4 Vanaf wanneer moet je je zorgen beginnen maken?

Spijtig genoeg bestaan hiervoor geen vaste regels. Reken op je gezond verstand. Wanneer reacties langer duren (meer dan maanden) of extreme vormen aannemen, kan het aangewezen zijn om professionele hulp in te schakelen. Als je binnen de school het gevoel hebt dat het niet goed loopt met een leerling, neem je contact op met het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB) verbonden aan je school. Tenslotte ben jij geen professionele hulpverlener, therapeut of psycholoog. Weet dat je niet alleen staat. Je kan terecht bij [verschillende diensten en organisaties](#). Bespreek dit wel steeds met de leerling zelf en zijn ouders.

11.5 Hoe kan je leerkrachten en leidinggevenden goed opvangen?

Een verlieservaring in de omgeving van de school raakt ook de leerkrachten. Het roept herinneringen aan vorige verliezen op of brengt een vrees voor het verliezen van een partner of kind. Door het verlies kan een leerkracht zich ook plots bewust worden van de eigen sterfelijkheid. Hierdoor kan het emotionele evenwicht gaan schommelen. Een mogelijke reactie kan zijn om emotioneel afstand te nemen ter bescherming van het mentaal evenwicht. Hierdoor zal de leerkracht geen empathische houding aannemen ten opzichte van de leerling. Een andere mogelijke reactie is om zich te sterk in te leven in de jongere waardoor de leerkracht de gebeurtenis ervaart alsof het hem/haar zelf overkomt. De leerkracht kan dan meevoelen, maar niet ondersteunen. Leerkrachten moeten een evenwicht zoeken tussen nabij genoeg zijn om empathisch te kunnen zijn en voldoende afstand houden om effectief een ondersteunende rol op te nemen.

- **Leerkrachten staan best stil bij volgende vragen. Je kan ze ook met een collega bespreken.**
 - Welke ervaringen komen bij mij naar boven?
 - Welke invloed hebben deze ervaringen bij het ondersteunen van de leerlingen?
 - Kan ik het aan op dit moment, of kan ik beter hulp vragen?
 - Hoe kan ik hulp vragen, indien nodig?

Het is belangrijk dat leerkrachten zorg dragen voor zichzelf en steun zoeken bij anderen. Het is belangrijk om de leerkrachten niet uit het oog te verliezen. Soms krijgen de leerlingen goede ondersteuning, maar blijven de leerkrachten die daarvoor zorgden in de kou staan. Het kan van belang zijn om iedere dag even bij elkaar te komen om, naast organisatorische besprekingen, ook na te gaan hoe het met iedereen persoonlijk gaat. Niet iedereen vindt het leuk om daar in groep op in te gaan. Dan kan je leerkrachten ook even individueel aanspreken. Hierbij sta je stil bij wat iemand nodig heeft.

Meestal is het zinvol om een tijd na de gebeurtenis er weer even bij stil te staan. Niet iedereen zal hier voor open staan. Het is belangrijk om iedereen in zijn of haar waarde te laten en de keuze laten om op zijn of haar eigen manier te deelnemen.

12. Welke externe instanties/professionals kunnen hulp bieden?

12.1 Welke externe instantie kan je als school aanspreken?

- **Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)**

Zowel leerlingen, leerkrachten als de school kan bij het CLB terecht met eender welke vraag. Er staat een team van artsen, verpleegkundigen, psychologen, pedagogen en maatschappelijk werkers voor jullie klaar. Het CLB werkt vraaggestuurd en gratis. Ze bieden ondersteuning in de vorm van vraagverheldering, begeleiding of advies. Als je het nodig acht om een leerling door te verwijzen naar het CLB dan bespreek je dit eerst met de leerling en zijn ouders.

- **Slachtofferbejegening (politie)**

Slachtofferbejegening is een dienst van de politie die slechtnieuwsmeldingen doet bij directe nabestaanden, zoals partners, kinderen of ouders. Een slachtofferbejegenaar zal dus niet zelf stappen ondernemen om een school in te lichten van een overlijden wanneer dit buiten de schoolcontext plaatsvond. Dat 'recht' behoort toe aan de nabestaanden. Als de slachtofferbejegenaar vragen krijgt van een school (of van de nabestaanden om een school te contacteren), zullen zij die beantwoorden, rekening houdend met het onderzoek en met de privacy van de nabestaanden. Het is dus zeer uitzonderlijk dat een slachtofferbejegenaar in de school een slechtnieuwsmelding aan een klas zal doen. Neem contact op met je lokale politiezone voor meer informatie.

- **Centra Algemeen Welzijnswerk (Slachtofferhulp)**

Slachtofferhulp van CAW biedt gratis hulp aan volwassenen, jongeren en kinderen. Een CAW biedt onder andere emotionele ondersteuning en begeleiding bij de verwerking van een schokkende gebeurtenis. De meeste diensten slachtofferhulp van CAW hebben op aanvraag een groepsaanbod naar leerkrachten, directie en CLB. Er kan bijvoorbeeld gevraagd worden om zo snel mogelijk (binnen de komende dagen want vaak lukt dit niet de dag zelf) naar de school te komen om de leerkrachten, directie en CLB te coachen en tips naar opvang mee te geven. Er kan

ook aandacht besteed worden aan wat een trauma is en welke reacties normaal zijn. Gezien leerkrachten meer vertrouwd zijn met de leerlingen, werkt het het beste om leerkrachten te ondersteunen, zodat zij de leerlingen kunnen opvangen. Na dit aanbod kan schoolpersoneel de hulpverlener steeds telefonisch of via e-mail contacteren met vragen of bezorgdheden. Daarnaast biedt slachtofferhulp van CAW ook individuele ondersteuning aan leerkrachten, leerlingen en ouders aan de hand van individuele gesprekken (telefonisch of op afspraak). Vind een CAW in je buurt via www.caw.be/contacteer-ons.

- **Dringende Sociale Interventie (DSI) van het Rode Kruis**

Wanneer er nood is aan psychosociale opvang door een ramp of een ernstige gebeurtenis, kan DSI van het Rode Kruis ingeschakeld worden, bijvoorbeeld op vraag van de burgemeester. Zij bieden opvang aan de getroffen en informeren vrienden of familie en ondersteunen bij de identificatie van overleden slachtoffers. Daarnaast bieden ze aangepaste begeleiding aan de betrokkenen. Je kan als school enkel beroep doen op DSI als je zelf de kosten draagt.

Meer informatie vind je via www.rodekruis.be/wat-doen-we/hulpverlening/hulp-bij-rampen.

- **Rondpunt vzw**

Rondpunt is een Vlaams expertisecentrum dat ijvert voor een goede opvang van betrokkenen bij een verkeersongeval. Je kan met al je vragen terecht bij Rondpunt:

- Telefonisch via 03 205 74 80 (alle werkdagen tussen 8u30 en 16u30)
- Mailen naar hulpvraag@rondpunt.be.

Rondpunt stelt ook een aantal ondersteunende materialen gratis ter beschikking:

- Praktische gids 'Wat als het verkeer je raakt': Deze praktische gids verstrekt objectieve informatie over alles wat op je pad komt na een verkeersongeval en helpt je opnieuw op weg.
- Contactkaarten: Met deze set contactkaarten vind je snel de juiste dienst, en haar contactgegevens, na een verkeersongeval.

De producten kunnen via www.rondpunt.be/ons-aanbod/algemeen gratis besteld en geleverd worden.

- **Missing You**

Missing You biedt een basisvorming 'Omgaan met rouw en verlies bij kinderen en jongeren' aan, op maat van leerkrachten. Daarnaast geven zij ook workshops aan jongeren over rouw en verlies en hoe zij zelf of met een ander in rouw kunnen omgaan. Meer informatie over de vormen vind je via www.missingyou.be/educatief-aanbod/vormingen.

- **Vzw Rouwkost**

Ook Rouwkost biedt vorming rond rouw-gerelateerde thema's aan op maat van leerkrachten. Meer informatie vind je via www.rouwkost.be/vormingen.

- **Lost & Co**

Lost & Co biedt vormen aan over rouw en verlies op school. De vorming wordt op maat van jouw vraag en team samengesteld. Meer informatie vind je via www.lostenco.be/vorming.

12.2 Waar kan een leerling of leerkracht individueel terecht voor ondersteuning?

- **Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) - Leerling**

Leerlingen kunnen rechtstreeks bij het CLB terecht. Deze ondersteuning is gratis. In de eerste plaats is een CLB er om te luisteren en als de leerling dit wilt is er ruimte om te praten, troosten en informeren.

- **Slachtofferbejegening - Leerling en leerkracht**

Slachtofferbejegening is een dienst van de politie die, bijvoorbeeld na een ongeval, ondersteuning geeft aan slachtoffers en hun omgeving. Zij bieden de eerste opvang en geven basisinformatie. Langdurige psychosociale en therapeutische begeleiding behoren niet tot de taken van deze politiedienst. Zij verwijzen door indien nodig. Neem contact op met je lokale politiezone voor meer informatie.

- **Centrum Algemeen Welzijnswerk (Slachtofferhulp) - Leerling en leerkracht**

Het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) is er voor volwassenen, jongeren en kinderen. Heb je nood aan meer dan enkele gesprekken, dan kan je begeleiding krijgen door slachtofferhulp van CAW. Het CAW biedt ondersteuning door te helpen bij de verwerking. Je kan er terecht om te praten over wat je meegemaakt hebt. Je krijgt informatie over wat (ab)normale reacties zijn bij een verwerkingsproces en hoe je met deze reacties kan omgaan. Je bekijkt samen wat je zelf kan doen en welke steun je in je omgeving of daarbuiten kan vinden. Indien nodig verwijst het CAW je door naar gepaste hulp.

Ook kan je bij het CAW terecht voor informatie en advies over praktische en juridische problemen, bijvoorbeeld in je contact met de verzekering. Daarnaast geven ze administratieve en praktische ondersteuning. Een eerste afspraak kan telefonisch of bij een CAW in je buurt vastgelegd worden., maar je kan ook direct met een hulpverlener e-mailen, bellen of chatten. De hulpverlening is vrijwillig, vertrouwelijk en gratis. Je vindt een CAW in je buurt via www.caw.be/contacteer-ons.

- **JAC - Leerling**

Het JAC maakt deel uit van het CAW, maar richt zich tot jongeren van 12 tot 25 jaar. Leerlingen kunnen bij het JAC terecht met alle vragen. De hulpverlener luistert naar je verhaal en kan advies, informatie of praktische hulp geven. Zo kunnen ze je bijvoorbeeld tips geven om met het verdriet om te gaan. De ondersteuning van een JAC is gratis. Je kan elke werkdag tussen 13u en 19 uur anoniem chatten. Je kan e-mailen of telefonisch contact opnemen met het JAC tijdens de openingsuren. Je kan ook langsgaan tijdens de openingsuren. Je vindt een JAC in je buurt via www.caw.be/jac/contacteer-ons.

- **Rondpunt vzw - Leerling en leerkracht**

Rondpunt is een Vlaams expertisecentrum dat ijvert voor een goede opvang van betrokkenen bij een verkeersongeval. Je kan met al je vragen terecht bij Rondpunt:

- Telefonisch via 03 205 74 80 (alle werkdagen tussen 8u30 en 16u30)
- Mailen naar hulpvraag@rondpunt.be

Rondpunt stelt ook een aantal ondersteunende materialen gratis ter beschikking:

- Praktische gids 'Wat als het verkeer je raakt': Deze praktische gids verstrekt objectieve informatie over alles wat op je pad komt na een verkeersongeval en helpt je opnieuw op weg.
- Contactkaarten: Met deze set contactkaarten vind je snel de juiste dienst, en haar contactgegevens, na een verkeersongeval.

De producten kunnen via www.rondpunt.be/ons-aanbod/algemeen gratis besteld en thuis geleverd worden.

- **Huisarts - Leerling en leerkracht**

Bij je huisarts kan je vaak het snelst terecht. Je huisarts is meestal iemand die jou al lang kent en met wie je een vertrouwensrelatie hebt. Je kunt in eerste instantie bij je huisarts terecht voor een luisterend oor en advies. Als bepaalde klachten aanhouden, zal je huisarts je doorverwijzen naar gespecialiseerde hulp in de buurt. Uiteraard kan je huisarts je ook gedurende langere tijd opvolgen.

- **Therapeuten, counselors, coaches, psychologen en psychiaters - Leerling en leerkracht**

Je kan bij een onafhankelijke hulpverlener, zoals een therapeut of psycholoog, terecht voor psychosociale begeleiding. Vraag tijdens je eerste gesprek welke opleiding deze persoon kreeg en vanuit welke filosofie of stroming hij of zij werkt. Zo kan je nagaan of de manier van werken bij jou past. Vraag ook naar het vervolg van de begeleiding, bijvoorbeeld om de hoeveel tijd jullie zullen afspreken. Onderstaand vind je een beschrijving van de verschillende soorten psychosociale hulpverleners.

- **Counselor** is geen beschermd benaming. Iedereen mag zich dus zo noemen, zonder een bepaalde opleiding gevolgd te hebben. Meestal zijn dit wel mensen die een diploma hebben als hulpverlener. Er zijn ook counselors die zich specialiseren in bijvoorbeeld rouw.
- Een **psycholoog** is iemand die een vijfjarige opleiding (+ stagejaar) psychologie aan de universiteit volgde. Daarnaast kan een psycholoog zich verder specialiseren door een therapeutenopleiding of andere cursussen te volgen. Een psycholoog kan je vinden via www.vindeenpsycholoog.be.
- Een **psychiater** is een dokter met een specialisatie psychiatrie. Naast gesprekken, kan deze persoon jou ook medicatie, zoals antidepressiva, voorschrijven.
- Een **(psycho-)therapeut** is meestal een hulpverlener die naast zijn basisopleiding een meerjarige opleiding gevolgd heeft in een bepaalde therapeutische stroming: gedragstherapie, systeemtherapie, cliëntgerichte therapie of psychoanalyse. Vraag hier gerust meer uitleg over, want dit bepaalt hoe de therapeut de begeleiding zal aanpakken. Op dit moment werkt men aan een wettelijk kader voor de erkenning van therapeuten. Een therapeut kan je vinden via www.vindeentherapeut.be.

- **Coaches** helpen mensen in de eerste plaats om bepaalde doelen te bereiken. Zij gaan minder aan de slag met de onderliggende psychologische problemen.

Het tarief waaraan deze hulpverleners werken kan variëren. Je kan bij je ziekenfonds vragen of ze een deel van de begeleiding terugbetalen. Sommige ziekenfondsen hebben een lijst met hulpverleners met wie ze hierover een overeenkomst hebben. Je huisarts, een [Centrum Algemeen Welzijnswerk](#) of [Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg](#) in je buurt kan je helpen een goede hulpverlener te vinden.

- **Centrum Geestelijke Gezondheidszorg - Leerling en leerkracht**

In de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) werken teams van maatschappelijk werkers, therapeuten, psychiaters en psychologen die je kunnen helpen als je het moeilijk hebt om om te gaan met wat er gebeurd is. Meestal zal je huisarts of een CAW je doorverwijzen naar een CGG. Je kan via [deze handige kaart](#) ook zelf een CGG vinden in je buurt. Op de website van Geestelijk Gezond Vlaanderen lees je meer over welke zorg een CGG biedt, hoe een behandeling eruit ziet en wat de tarieven hiervoor zijn: www.geestelijkgezondvlaanderen.be.

- **Therapeuten voor Jongeren (TEJO) - Leerling**

TEJO richt zich tot jongeren tussen 10 en 20 jaar die het niet meer zien zitten of verdrietig, boos of bang zijn. Bij TEJO krijgen jongeren gratis een tiental sessies met een vaste professionele therapeut waar ze (twee)wekelijks mee afspreken. Tijdens de gesprekken wordt er geluisterd, maar mag er ook getekend of geschilderd worden als dat makkelijker gaat. Er wordt samen met bekeken hoe de jongere het beste geholpen kan worden. Jongeren kunnen e-mailen of bellen naar een TEJO-huis in de buurt of ze kunnen langsgaan tijdens de openingsuren. Als een jongere het moeilijk vindt om alleen te gaan, mag die iemand (een ouder, vriend, iemand van school) meebrengen. Zoek een TEJO-huis in de buurt via www.tejo.be.

- **Telefonische en online hulp – Leerling en leerkracht**

Er zijn verschillende hulplijnen waarmee je **gratis en anoniem** kan bellen, chatten en e-mailen. Enkele diensten richten zich specifiek op jongeren.

Algemeen

Tele-Onthaal

- 106 bellen kan 24/7
- [Chatten](#) kan elke avond en op woensdag- en zondagnamiddag

Zelfmoordpreventie - Zelfmoordlijn

- 1813 bellen kan 24/7
- [Chatten](#) kan elke avond tussen 18u30 en 22u
- Op je [e-mail](#) krijg je binnen 5 werkdagen antwoord

Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW)

- 0800 13 500 bellen kan tijdens de kantooruren
- [Chatten](#) kan elke werkdag van 13u tot 17u
- Op je [e-mail](#) krijg je binnen 2 werkdagen antwoord

Saying Goodbye

- Aan de hand van de gratis telefoon- en chatlijn wil Saying Goodbye de drempel verlagen voor wie hulp nodig heeft bij het verwerken van een overlijden of een verlies. Met de lotgenotenlijn verwijzen ze de mensen correct door naar de juiste instanties.
- Bel 0800/82 532
- Chat via het venster rechts onderaan op de website www.saying-goodbye.be.

Voor jongeren

Awel

- 102 **bellen** kan tussen 16u en 22u, behalve op zon- en feestdagen
- **Chatten** kan elke dag tussen 18u en 22u, behalve op zon- en feestdagen
- Op je **e-mail** krijg je binnen 5 werkdagen antwoord
- Op het **forum** kan je praten met andere jongeren

JAC

- **Bellen** kan naar het kantoor in je buurt tijdens de kantooruren
- **Chatten** kan elke weekdag van 13u tot 19u
- Op je **e-mail** krijg je binnen 2 werkdagen antwoord

● Informatieve websites rond rouw voor jongeren

www.rouwkost.be

- **Rouwkost.be** heeft als doel een centraal platform te zijn voor rouwende jongeren die even door de bomen het bos niet meer zien en wil hen zo goed mogelijk begeleiden in dit rouwproces. Jongeren vinden hier onder meer tips over hoe om te gaan met rouwen en kunnen zich informeren over welke verschillende organisaties in welke situatie optreden. Ook ouders en scholen kunnen meer lezen over hoe ze rouwende jongeren kunnen bijstaan in dit proces.

www.missingyou.be

- Op de website van Missing You kan je heel wat zaken vinden die je kunnen helpen om met je verlies om te gaan. Je kan ook steeds contact opnemen als je met vragen blijft zitten.

● Lotgenotenwerkingen

- **Missing You** organiseert ontmoetingsdagen waar jongeren en hun familie kennis kunnen maken met Missing You en leeftijdsgenoten die iemand hebben verloren. Ook worden er per leeftijdsgroep en regio maandelijkse lotgenotengroepen georganiseerd. Daarnaast gaat er iedere zomer een rouwkamp door waar jongeren door verschillende workshops en activiteiten geholpen worden om met het verlies om te gaan.
- **Samen verder** wil rouwende jongeren (16+) en jongvolwassenen samenbrengen in de vijf Vlaamse provincies om elkaar erkenning en steun te bieden. Gedurende vijf avonden komen ze samen met maximum tien lotgenoten. Zij weten als geen ander hoe verdriet verschillende gezichten kan hebben. Lotgenoten (h)erkennen de woede, schuld, pijn en angst en weten hoe het is om iemand niet los te laten, maar anders vast te houden.

- **Rouwzorg Vlaanderen vzw** is een vrijwilligersorganisatie rond 'zorg om mensen in rouw' waar een ploeg ervaren en geschoolde mensen achter staan. De lotgenotengroepen situeren zich in en rond Antwerpen terwijl de website een overzicht biedt van ondersteuning over heel Vlaanderen.
- **Saying Goodbye** wil zich inzetten voor kinderen, jongeren en volwassenen die geconfronteerd werden met het verlies van een dierbare. Jaarlijks organiseren ze allerlei activiteiten waarbij lotgenoten elkaar kunnen ontmoeten in een open, vriendelijke en ongedwongen sfeer.
- **Lost & Co** is een vrijwilligersorganisatie die zorgt dat verlies bespreekbaar wordt en iedereen met verlies zijn weg vindt. Jongeren die met verlies geconfronteerd worden, krijgen er de kans om te ontdekken wie of wat ze nodig hebben.
- **Ouders van Verongelukte Kinderen (OVK)** is een lotgenotenwerking die families van (jonge) dodelijke verkeersslachtoffers samenbrengt en biedt hen hulp, begeleiding en ondersteuning.

13. Hoe kan je er in de les of in de klas mee aan de slag gaan?

Je kan er voor kiezen om het thema rouw te behandelen in de les, bijvoorbeeld tijdens het vak levensbeschouwing. Ook kan dit thema aan bod komen tijdens een bezinningsmoment. Onderstaand vind je een aantal bronnen ter inspiratie om er op school mee aan de slag te gaan.

- **'Door het zure heen'**, een werkbundel rond afscheid nemen en verdriet: te downloaden via www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/18617/door-het-zure-heen-afscheid-nemen.
- **Missing You stelt een educatief aanbod ter beschikking** via www.missingyou.be/educatief-aanbod/missing-you-catalogus.
- De map 'Gedeeld Verdriet' voor Jongeren kan ideeën bieden om in de klas of tijdens een bezinningsmoment aan de slag te gaan rond rouw.

Rouwkoffers en werkpakketten

- **Rouwkoffers op maat voor kinderen en jongeren van 4 tot 17 jaar.**

Leerkrachten en directies van kleuter-, lagere en secundaire scholen kunnen bij vwz Heidehuis een pakket op maat aanvragen wanneer ze worden geconfronteerd met kinderen of jongeren die rouwen.

In dit pakket vind je diverse methodieken, materialen, boeken en suggesties om samen met kinderen of jongeren die werden geconfronteerd met een verlieservaring het verlies te verwerken. Er kan ook ondersteuning en/of vorming voor leerkrachten of begeleiders worden aangevraagd indien gewenst.

Een rouwkoffer op maat kan gratis ontleend worden, maar moet afgehaald worden. De bijkomende ondersteuning of vorming is betalend, na een eerste gratis verkennend contact. Meer informatie over de koffer en de bijkomende ondersteuning of vorming kan je verkrijgen via info@heidehuis.be of telefonisch via 050 40 61 50.

- **Werkpakket 'Groeien na verlies' voor kinderen en jongeren van 6 tot 18 jaar.**

In een aantal hoofdstukken reikt dit werkpakket van Netwerk Palliatieve Zorg Gent-Eeklo kapstokken aan die leerkrachten in staat stellen om adequaat om te gaan met acute verliessituaties.

Volgende items worden behandeld:

- algemene informatie over rouw bij kinderen en jongeren
- zelfdoding: hoe signalen herkennen, preventief werken en klasgenoten opvangen
- draaiboeken: mogelijke wijzen van aanpak
- concrete doe-ideeën en werkvormen: suggesties voor in de klas
- nazorg: wegwijzers om in de klas ook later stil te staan bij en zorg te dragen voor leerlingen bij verlies en verdriet
- een bijkomend hoofdstuk handelt over rouw vanuit verschillende visies aangezien in scholen verschillende culturen en strekkingen vertegenwoordigd zijn

Het werkpakket kan je downloaden via onderstaande link of ontlene bij Netwerk Palliatieve Zorg Gent-Eeklo. Je vindt de gegevens op www.palliatieve.org/hulpverleners/werkinstrumenten/rouwzorg-op-school.

14. Voorbeeldbrieven

14.1 Melding overlijden

Voorbeeldbrief aan de ouders van leerlingen met de melding van het overlijden.

Opgelet, stel de brief op in samenspraak met de ouders van de overleden leerling. Verstuur de brief pas na akkoord over de inhoud.

Beste ouders,

Vandaag raakte *(naam slachtoffer)* betrokken bij een verkeersongeval en kwam hierbij te overlijden. *(korte uitleg – situatieschets).*

Het ongeval heeft ons allemaal erg aangegrepen. We denken natuurlijk in de eerste plaats aan de *ouders/broer/zus van (voornaam)*. Maar ook aan alle familie, en vrienden van *(voornaam)*, de klasgenoten en de hele school.

We kennen *(naam slachtoffer)* als *(omschrijving van het slachtoffer als individu en binnen de school)*. Als school willen we de familie en elkaar steunen in deze moeilijke tijd.

Al onze leerlingen werden door hun klasleerkracht op de hoogte gebracht over dit dramatisch ongeval. Voor de leerlingen en leraren kwam het nieuws over het overlijden van *(naam slachtoffer)* als een grote schok binnen. We hebben ruimte gegeven aan de emoties en de leerlingen opgevangen, met hulp van *(namen van professionele instanties)*. Mogelijk heeft je zoon of dochter behoefte om thuis zijn of haar gevoelens en gedachten te uiten. Ook kan het zijn dat je kind op zoek gaat naar afleiding door een activiteit te ondernemen.

Vanaf *(datum)* tot *(datum)* zal *(naam lokaal)* worden ingericht als stille ruimte, waarin leerlingen bij het overlijden van *(naam slachtoffer)* kunnen stilstaan.

Wanneer we weten hoe we met de school afscheid zullen nemen van *(naam slachtoffer)*, geven we deze informatie door. In een tweede brief zal je nadere gegevens ontvangen.

De komende periode zal voor veel leerlingen moeilijk zijn. Wij trachten je zoon of dochter zo goed mogelijk te ondersteunen in de verwerking van deze droevige gebeurtenis. Indien jullie nog met vragen zitten, dan kunnen jullie steeds terecht bij *(naam contactpersoon ouders leerlingen)* op het nummer *(telefoonnummer contactpersoon)*. Aarzel niet om hem/haar aan te spreken over uw bezorgdheden.

Namens de directie en het leerkrachtenteam,

14.2 Informatie over afscheidsplechtigheid

Voorbeeldbrief aan de ouders van leerlingen met informatie over de afscheidsplechtigheid.

Opgelet, stel de brief op in samenspraak met de ouders van de overleden leerling. Verstuur de brief pas na akkoord over de inhoud.

Beste ouders,

Zoals we aankondigden in onze vorige brief sturen we jullie meer informatie over de afscheidsplechtigheid van *(naam overleden leerling)*. De afscheidsplechtigheid vindt plaats op *(dag en datum)* in *(locatie)*.

Op *(dag en datum)* zijn de medeleerlingen van *(naam overleden leerling)* in de mogelijkheid om afscheid te nemen in *(naam rouwcentrum)*. De leerlingen gaan gezamenlijk vanuit de school naar het rouwcentrum. Leerkrachten gaan met hen mee om hen te begeleiden en zo nodig op te vangen. Indien je zoon of dochter wil meegaan, kan je hiervoor toestemming geven via *(contactgegevens school)*.

De afscheidsplechtigheid gaat door op *(dag en datum afscheidsplechtigheid)* om *(uur)* in de *(locatie afscheidsplechtigheid)*. Leerlingen en leerkrachten vertrekken gezamenlijk vanuit de school.

Na de plechtigheid is er gelegenheid tot condoleren in *(locatie condoleren)*. Na de condoleance verzamelen de leerlingen zich en gaan terug naar school om na te praten. Indien je zoon of dochter wil meegaan, kan je hiervoor toestemming geven via *(contactgegevens school)*.

Aanstaande *(dag en datum)*, om *(uur)* organiseert de school in overleg met de *ouders en broer(s)/zus(sen)* van *(naam overleden leerling)* een herdenkingsdienst op school. Dit is om alle leerlingen de gelegenheid te geven afscheid te nemen, ook de leerlingen uit andere klassen. De *ouders en broer(s)/zus(sen)* van *(naam overleden leerling)* zullen hierbij aanwezig zijn. De leerlingen kunnen zelf beslissen of ze aan de dienst willen deelnemen.

Indien jullie nog met vragen zitten, dan kunnen jullie steeds terecht bij *(naam contactpersoon ouders leerlingen)* op het nummer *(telefoonnummer contactpersoon)*. Aarzel niet om hem/haar aan te spreken over jullie bezorgdheden.

Namens de directie en het leerkrachtenteam,

15. Geraadpleegde websites en literatuur

- De Prins, G. (2006–2007). **Hoe gaan jongeren tussen 15 en 19 jaar in Vlaanderen om met verschillende verliessituaties?** Een kwalitatief Onderzoek. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Fiddelaers-Jaspers, R. (2011). **De Rouwende school. Handboek voor kinderopvang, primair en voorgezet onderwijs en mbo.** Kampen, Nederland: Uitgeverij In de Wolken.
- Fiddelaers-Jaspers, R. (2004). **Mijn troostende ik. Kwetsbaarheid én kracht van rouwende jongeren.** Kampen, Nederland: Uitgeverij Ten Have.
- GO! (2020). **Ernstig ongeval.** Opgehaald van Kennisplatform voor de GO! professional: www.pro.g-o.be/crisis-op-school/crisisscenarios/ernstig-ongeval.
- Klasse. (2020). **Rouw en verdriet.** Opgehaald van www.klasse.be/reeks/rouw-en-verdriet.
- KU Leuven: Thomas. (2020). **Rouwen op School.** Opgehaald van [www.kuleuven.be/thomas.page/rouwen-op-school](http://www.kuleuven.be/thomas/page/rouwen-op-school).
- Rondpunt vzw. (2017). **Als het verkeer je raakt. Praktische gids na een verkeersongeval.** Berchem, België. Beschikbaar als download op www.rondpunt.be/producten/gids-als-het-verkeer-je-raakt.
- vzw Rouwkost. (2020). Opgehaald van www.rouwkost.be.

Vragen of opmerkingen over deze gids?

Contacteer Rondpunt vzw via 03 205 74 80 of info@rondpunt.be

Rondpunt vzw
Uitbreidingstraat 518 bus 2.01
2600 Berchem

www.rondpunt.be

Vlaanderen
verbeelding werkt